

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Dathenus, Petrus

Een christelijke samenspreking uit Gods woord : (over het onderscheid tussen wet en evangelie) / door Petrus Dathenus ; opnieuw uitg. naar de eerste druk door J.I. Doedes ; met een naschrift van de uitgever. - Houten : Den Hertog

Oorspronkelijk. titel: Een christelijcke t'samensprekinge uyt Godes woort - 's-Graven-Hage : Jansz., 1624. - Deze uitg. eerder verschenen: Dordrecht : Van den Tol, 1976.

ISBN 90-331-0628-0 geb.

SISO 251.2 UDC 23 NUGI 632

Trefw.: geloofsleer (Prot.).

1e herdruk J.P. van den Tol, Dordrecht 1976

2e herdruk Den Hertog B.V. 1988

© 1988 Den Hertog B.V., Houten

ISBN 90 331 06280

En

**Christelijcke t'samensprekinge
uyt Godes Woort.**

**Wat troost aller becommerde herten/ die de Wet
ende den Evangelio (dat is Mosem ende
Christum) niet recht en connen onder
scheyden/ ende hen met den last der
sonden/ ende breefe der Verboe-
menisse/ bestwaert binden.**

Eertijds inden Iare 1585. schriftelick neergefelt door den Eer-
waerdigen ende Godsaligen PETRUS DATHENUS, doenmaels
Dienaer der Gemeynthe Jesu Christi tot Ghent.

En is noyt voor desen in Druck uytghegheven.

In 's GRAVEN-HAGE,
By ANTHONY JANSZ.
Boeckvercooper inde Veenstraet, 1624.

Rom. 5 : 1.

Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede met God, door onzen Heere Jezus Christus.

Rom. 10 : 4.

Want het einde der Wet is Christus tot rechtvaardigheid een iegelijk die gelooft.

Matth. 11 : 28, 29, 30.

Komt tot Mij allen die vermoeid en beladen zijt, en Ik zal u verkwikken. Neemt Mijn juk op u, en leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en ootmoedig van hart, en gij zult rust vinden voor uwe zielen; want Mijn juk is licht, en Mijn last is liefelijk.

Toe-eigening

aan de eerwaarde, getrouwe en godzalige leraren:

JOHANNES LAMOTIUS,
HENRICUS ROSEUS,
CORNELIUS DE VRY
en HUGO BEYERUS,

Ware Bedienaars van Gods Heilig Woord
der Gemeente van Jezus Christus in 's Gravenhage,

mitsgaders,

de tegenwoordige Kerkeraad, Ouderlingen en
Diakenen derzelve Gemeente:

Genade en vrede zij u allen van God de Vader door onze
Heere Jezus Christus.

Eerwaarde mannen broeders, wanneer ons aller voorouders Adam en Eva in het Paradijs de vrucht van de verboden boom aanzagen, dat deze liefelijk was in aanzien, hebben zij door het listig aanraden van de duivel en uit eigen moedwillige ongehoorzaamheid tegen het verbod Gods van dezelve bestaan te eten, klein achtende de gedreigde straf, die de Heere tot hen gesproken had. (Ten dage als gij daarvan eet, zult gij de dood sterven) Gen. 2. Ze zijn alzo van die zalige stand, waarin zij van God gesteld waren, gevallen, en hebben zichzelf van de schone heerlijke gaven moedwillig beroofd, en alzo het verderf des tijdelijken en eeuwigen doods over al hun nakomelingen gebracht. Alzo is uit die oorsprong de zonde en haar eerste werk voor onze vleselijke en aardse mens in het eerst wel liefelijk, zoet en aangenaam, maar als zij volbracht is, zo werkt zij in ons een dodelijke wond en een knaging in onze consciëntie. Aldus wordt de aardse mens door een ijdele schijn in de zonde verrukt, om deze in haar lusten te gehoorzamen, totdat God door Zijn Heilige Geest en het licht Zijns Woords ons komt te beschijnen. Alsdan beginnen wij in onszelf te zien wat wij inderdaad zijn, te weten, ellendig, jammerlijk, arm, blind en naakt, Openb. 3 : 17, ja dat er van het hoofd tot de voetzool niets gezonds aan ons is, alzo dat wij dan in onze consciëntie geen ware troost gevoelen, voor en alear dat wij door het heilig Evangelie komen te verstaan en met oprecht geloof te vatten de genade, die ons God door Christus toezegt: (Dat God uit liefde Zijn Zoon

niet gespaard, maar voor ons allen gegeven heeft, opdat allen, die in Hem geloven, niet zouden vergaan, maar het eeuwige leven hebben. En Hem in de wereld gezondend heeft, niet om de wereld te oordelen, maar om te behouden en zalig te maken hetgeen dat verloren was, Luc. 15 : 5; als een medicijnmeester, om de zieken en kranken te genezen, Matth. 9 : 12; om de beladenen en beladenen te verlichten en hun rust en verkwikking aan hun zielen te geven, Matth. 11 : 28.) Dit is een getrouw woord en alle aanneming waardig, dat Christus in de wereld gekomen is, om de zondaars zalig te maken, 1 Tim. 1 : 15 (te weten zulke zondaren, die hun zonden gevoelen, en daarvan begeren ontladen te zijn). En naardien, zeer waarde broeders in Christus Jezus, hierin aller arme zondaren troost gelegen is, daarom hebben te allen tijde de mannen Gods deze nodige zaak (van de rechtvaardigmaking voor God door het ware geloof in Jezus Christus) de zwakgelovige op alle gelegenheden, zowel mondeling als schriftelijk, zoeken voor te dragen en te doen verstaan, wel wetende, dat de satan inzonderheid zijn vurige pijlen hierop uitschiet, om de zwakgelovigen te doen wantrouwen aan Gods genade en barmhartigheid in Jezus Christus, en zoekende alzo, ware het mogelijk, de uitverkorenen Gods te verleiden, Matth. 24 : 25. Hoe zwaar, hoe bitter en verdrietig dit valt, kunnen zij getuigen, die in deze strijd geoefend werden. Dit ook aanmerkende de zeer godzalige en getrouwe leraar van Gods Heilig Woord, Petrus Dathenus zaliger gedachtenis (zijnde te dier tijde dienaar der gemeente van Jezus Christus binnen Gent), heeft niet alleen zichzelf hierin geoefend, maar ook gezocht anderen, zowel mondeling als schriftelijk, hierin te troosten en te onderwijzen, gelijk dit werkje daarvan een opmerkelijk getuige is, hetwelk Dathenus zaliger geschreven heeft in het jaar 1585, met de bedoeling, zo uit zijn voorrede blijkt, het door de druk gemeen te maken, opdat het van een ieder zou mogen gelezen worden tot onderrichting dergenen, die het onderscheid tussen de Wet en het Evangelie niet recht verstaan. Toch is dit uitnemend boekje tot nu toe niet aan de dag gekomen, hetzij door zijn haastig afsterven, of andere zwaarigheden, waaraan de gelovigen in die tijd niet weinig waren onderworpen. Zo is het hierdoor, naar het schijnt, onder de hand gebleven, totdat in het jaar 1613 Franciscus Lansbergius (toen ter tijd(?) mede-dienaar der gemeente van Christus nevens Dathenus zaliger te Gent) een gedeelte van het boekje heeft uitgegeven, onder een andere titel, ter oorzake, dat hij niet de originele copie heeft gehad, maar alleen een klad of incorrect exemplaar (zoals hijzelf in zijn bijgevoegde voorrede getuigt), zodat hij hierom het boekje van Dathenus heeft moeten herschrijven en hier en daar moeten veranderen, wat uitgelaten en wat bijgedaan, naardat de zin vereiste. Ik laat evenwel het uitgegeven boekje van Lansbergius in zijn behoorlijke waarde, maar wil alleen te kennen geven, dat

het niet in alles is de stem van de auteur, en niet overeenkomt met het oorspronkelijke. Maar doordat mij het origineel geschrift is ter hand gekomen door één mijner goede bekenden, een broeder dezer gemeente, waar het meer dan 30 jaar bij had berust, zo heb ik het enige godzalige lieden laten doorzien, die het terstond nodig achtten, dat het in het licht zou komen. Ik heb mij hiertoe ook lichtelijk laten bewegen, omdat ik wist, dat het een geleerd schrijver was, en ook niet weinig zijn godzaligheid hierin had laten blijken. Zo heb ik dan ten laatste mij voorgenomen, dit te laten drukken in een klein bekwaam formaatje, om bij zich te dragen, hopende dat er velen door zullen gesticht worden. Ik heb ook de vrijmoedigheid genomen en mij verstout, dit kleine (doch evenwel nuttige) boekje, u eerwaarde broeders, al te zamen toe te eigenen, niet wetende wie ik het bekwaamelijker zou kunnen opdragen, teneinde dat het des te meer met vrucht niet alleen van alle gelovigen, maar ook in het particulier in deze gemeente van 's Gravenhage, zou gelezen worden. Ik verzoek u derhalve, eerwaarde broeders, dit boekje met net zulk een toegenegen hart te willen aannemen, als het u door mij wordt aangeboden. Hiermede, eerwaarde broeders, bevele ik u den Vader aller barmhartigheid, Die u meer en meer door de Heilige Geest vervulle met de kennis Zijns wils, en geve u Zijn zegen, hier tijdelijk en hiernamaals eeuwig, Amen.

Den Haag, 26 september 1614.

UEerw. broeders goedwillige vriend

ANTHONI JANSZ.

Boekverkoper.

Opdracht van de Auteur

aan de eerbare, deugdliovende Jonkvrouw

ELIZABETH DE GRAVE,

mijn zeer geliefde zuster. Genade en vrede zij u
door Jezus Christus onzen Heere.

Eerbare en deugdzame Jonkvrouw, zeer geliefde zuster en goede vriendin, de Heilige Schrift, alle kerkelijke historiën en dagelijkse ervaringen betuigen overvloedig, dat de kinderen Gods aan velerlei kruis en aanvechtingen in deze wereld onderworpen zijn. Doch geen uitwendig kruis mag bij de inwendige strijd vergeleken zijn, waarin de gelovige mens zich gestadig bevindt, als hij door het gevoelen van de zonde opgewekt zijnde, door de vloek der Wet de toorn Gods smaakt, en de open hel voor ogen ziet, beroofd zijnde van alle hoop der genade en zaligheid, ja ook van de kracht des Heiligen Geestes om God te kunnen aanbidden en aanroepen. Nu, wat dit voor een helse pijn en torment zij is dengenen, die dat nooit gevoeld hebben, zeer moeilijk om wijs te maken en te doen geloven. Maar die dat gesmaakt (en in de diepe hel in zulke verlatenheid een tijd kleinmoedig zijnde en half vertwijfelende, gelegen, en daarna wederom door Gods genade en door de werking des Heiligen Geestes de zekerheid van hun zaligheid in Christus Jezus gevoeld en gesmaakt) hebben, die kunnen daarvan levendig spreken. Zelf heb ik God lof hierin ook mijn deel geproefd en gedragen, en zo ik uit u wel verstaan heb, zijt gij dan ook van dit kruis niet geheel vrij geweest. Dewijl ik dan in mijn dienst wandelende, menigmaal vele vrome en eerlijke personen van goede consciëntie getroost heb, die vanwege hun zondige natuur en boze aard bijna in kleinmoedigheid vergaan waren (want daar werkt de satan op, wanneer hij als een briesende leeuw dag en nacht omtrent ons loopt), zo heb ik mij dikwijls voorgenomen, daarover volgens het traktaatje, genaamd de Ziekentroost, schriftelijk doch in het kort wat op te stellen, tot meerdere onderichting der benauwde consciëntien, die het onderscheid tussen de Wet en het Evangelie niet genoegzaam verstaan, en het artikel van de rechtvaardigmaking der genade door het geloof met een recht gemoed niet aannemen kunnen. Echter ben ik door mijn vele reizen en andere zaken, die mij voorgevallen zijn, lang verhinderd geweest, en ben ik zo met kerkelijke zwaarigheden meer dan bezet geweest, zodat ik zeer weinig gelegen tijd had, om iets grondig te mediteren of te overdenken, om het voorgenomene op juiste wijze te verrichten. Nochtans bewogen zijnde door de samenspreking, die wij daarvan met el-

kander gehad hebben, zag ik mij genoodzaakt, deze dialoog op de manier van een vriendelijke bespreking, zoveel als de gelegenheid toegelaten heeft, te bewerpen, tot de tijd toe, dat God de Heere mij beter rust geven zal om deze materie, waarin de troost voor arme zondaren gelegen is, breder, duidelijker en grondiger te mogen beschrijven en verklaren. Opdat u dan deze troostelijke samenspreking tot gerustheid uwer consciëntie onderzoeken moge, heb ik u dit schriftelijk tot een heerlijke gedachtenis, alsmede een bewijs en onderpand der godzalige vriendschap en enigheid, die wij in Christus Jezus door de band des Heiligen Geestes hebben, willen nalaten, hopen, dat God deze kleine arbeid tot uwer en veler anderen harten troost zal laten bevorderlijk en liefelijk zijn, ter tijd toe, dat de Heere wat beters geven zal. U hiermede vriendelijk biddende, dat u het in dank ontvangen en overlezen wilt, u daarmede troosten, en mijner ook in uw gebeden gedachtig wezen wilt; zo zal ook ik naar mijn klein vermogen insgelijks van harte doen, opdat wij al te zamen met al Gods uitverkorenen, in het ware geloof, dat door de liefde krachtig is, wandelende volständig, tot het einde volharden en namaals eeuwig mogen zalig worden. Hiermede den almogenden God in Zijne bescherming u en de uwen hartgrondig bevelende,

Datum in haast tot Gent, 26 juni 1585,

U. goedwillige broeder en vriend,

PETRUS DATHENUS.

Tot vervulling van dit blad is hierbij gevoegd een schone
aanvang des gebeds,

genomen uit de Bedenking van Augustinus, die geleefd heeft
omtrent het jaar vierhonderd.

Heere mijn God, geef toch aan mijn hart de genade, dat ik recht naar U mag
verlangen, door het verlangen U zoeken, door het zoeken U vinden, door
het vinden U beminnen, door het beminnen mijn zonden afleggen, en de
afgelegde zonden niet meer doen.

Troostelijke en heerlijke Namen, en titelen, die aan de gelovigen
in de Heilige Schrift worden gegeven.

Waarlijk vrijen, Joh. 8 : 36.

Rechtvaardigen, Matth. 25 : 37.

Heilige Tempelen Gods, 1 Cor. 3 : 17.

Gods Akkerwerk, Gods Gebouw, 1 Cor. 3 : 9.

Kinderen Gods, Gal. 4 : 6, Rom. 8.

Erfgenamen Gods en mede-Erfgenamen van Christus, Rom. 8 : 17.

Broeders van Christus, Joh. 20 : 17.

Uitverkorenen Gods, Matth. 24 : 24.

Een koninklijk Priesterschap, een heilig volk, een verkregen volk, (en dit alles)
om te verkondigen de deugden Desgenen, Die ons geroepen heeft uit de dui-
ternis tot Zijn wonderbaarlijk licht.

Een Christelijke samenspraak uit Gods Woord, die-
nende tot onderrichting en troost voor alle bekom-
merde harten, die de Wet en het Evangelie, dat is
Mozes en Christus, niet recht onderscheidende, zich
met de last der zonden en vrees der verdoemenis be-
zwaard vinden.

De samensprekende personen zijn

DATHENUS en ELIZABETH.

Dathenus.

God groete u, Elizabeth, mijn geliefde zuster. Van waar komt gij,
dat gij zo bedroefd zijt, zodat men schier druk uit uw aangezicht
scheppen zou?

Elizabeth.

Ik kom uit de vermaning, (godsdiens oefening der doopsgezinden)
daar ik Gods Woord heb horen verklaren.

Dathenus.

Maar hoe komt dat dan? David zegt, dat de Wet des Heeren, die Psalm 19 : 8.
zonder vlek is, het hart verkwikt. Wat hebt gij dan gehoord, dat
uw hart in tegenstelling daarmee zo benauwd maakt?

Elizabeth.

Het is waar. Ja, in diezelfde Psalm staat ook, dat Gods Woord
zoeter is dan honig en honigzeem. Maar daar staat ook bij: Wie
de woorden en geboden des Heeren houdt heeft grote loon. Maar
ik bevinde in mij, dat ik, och arme, verre daar van ben. Want
niet tegenstaande de kennis en wetenschap, die mij de Heere
gegeven heeft, zo maak ik dagelijks de kerf der zonden meerder;
waarom ik de vloek en de helse vervloeking op mij laad. Want
daar staat geschreven: Vervloekt zij een ieder, die niet blijft in
alles dat geschreven staat, dat hij dat doe. En daarover heeft onze
leraar ons wel geleerd, dat de knecht, die zijns Heeren wil weet,
en zich niet bereid heeft naar zijn wil, veel geslagen zal worden.
Dit heeft men ons heerlijk vermaand, en ik bevind, dat ik er

Deut. 27 : 26.
Gal. 3 : 10.

Luc. 12 : 47.

een van ben. Heb ik dan geen oorzaak om bedroefd te wezen en te treuren?

Dathenus.

Rom. 7 : 23. Alle mensen moeten hun onvolkomenheid bekennen en van harte
2 Cor. 2 : 7. beklagen, doch alzo, dat zij wel toezien, dat zij niet vergaan in de
overvloedigheid van zulke droefheid, die de dood werkt. Nu
2 Cor. 7 : 10. komt het mij voor, dat uw droefheid zodanig is, dewijl zij voor-
namelijk spruit uit groot onverstand, omdat gij tussen de Wet
en het Evangelie geen onderscheid maakt, en Christus uw Heiland
1 Joh. 4 : 18. nog niet recht kent. Daarom zijt gij nog ver van de kinderlijke
vreze. Maar de volkomen liefde drijft de vrees uit, want de vrees
geeft benauwdheid, en wie vreest, die is niet volkomen in de
Matth. 1 : 20. liefde. Daarom leer toch, mijn lieve Elizabeth, Gods Woord beter
1 Joh. 2 : 1. verstaan, opdat gij van Christus niet een andere Mozes, dat is,
Joh. 5 : 45. van uw Zaligmaker en Advocaat niet een aanklager en verdoe-
mer maakt, hetwelk de hoogste oneer is, waarmede Christus van
Joh. 3 : 13. mensen kan onteerd worden.

Elizabeth.

Ik gevoel en beklag mijn onverstand en onvolmaaktheid genoeg,
en bevind ook zoals gij zegt, dat de liefde Gods in mij zeer onvol-
komen is. Maar ik bid u, lieve broeder, zo gij mijn zaligheid
Matth. 5 : 6. liefhebt, laat u toch niet verdrieten mij te onderwijzen en te
troosten, want ik ben recht hongerig en dorstig naar de gerecht-
igheid.

Dathenus.

Dat ben ik schuldig en gewillig te doen; maar laten wij hier aan
deze waterkant, buiten het gerucht van het volk, onder de
groene bomen gaan zitten, waar de vogels met hun vrolijk gezang
God hun Schepper loven en prijzen, en ons ook bewegen zullen
om ons ook in Hem te verheugen en voor Zijn weldaden te
danken.

Elizabeth.

Dat behaagt mij wel. Zie, hier is een liefelijke, stille en bekwame
Luc. 10 : 39. plaats, laten wij hier gaan zitten en vrijmoedig spreken. Gelijk
Maria, de zuster van Martha, zich aan de voeten van Christus,
alle bekommernissen aan de kant stellende, heeft nedergezet, om

Zijn Woord te horen, zo wil ik ook hier nederzitten, verzekerd
zijnde, dat gij mij ook hetzelfde woord der waarheid door de
Heilige Geest Gods zuiver en getrouw zult verklaren.

Ef. 1 : 13.
Col. 1 : 5.

Dathenus.

Deze Maria had het beste deel verkoren, hetwelk was het be-
hartigen van Gods Woord, dat ons boven alle dingen nodig is,
hoewel Martha het niet hoog genoeg geacht heeft. Zodoende zult
gij ook het beste deel verkiezen, hetwelk van u ook nimmermeer
genomen zal worden. Maar overmits dat wij, Elizabeth, over
Gods Heilig Woord niet bekwaam noch vruchtbaar kunnen han-
delen zonder Zijn Geest en genade, zullen wij, eer wij dan van de
verborgenheid onzer zaligheid beginnen te spreken, eerst Christus
van harte bidden en aanroepen.

Luc. 10 : 41,
42.

Ef. 6 : 19.

Elizabeth.

Dat is recht en wel gezegd. Doe gij het gebed; ik wil met een aan-
dachtig hart uw woorden volgen.

Dathenus.

O Heere Jezus Christus, Gij hebt Uw tegenwoordigheid en genade
beloofd aan al degenen, die in Uw naam vergaderd zijn, al ware
het dat er niet meer dan twee of drie waren. Dies bidden wij U,
wil met Uw Heilige Geest bij ons en in ons zijn; en gelijk Gij de
harten en zinnen Uwer Apostelen verlicht hebt om Uw Goddelijk
Woord te verstaan, wil ook ons verstand met Uw Heilige Geest
alzo verlichten; ja gelijk Gij het hart van Lydia door Uw Geest
bereid hebt, om te begrijpen en te verstaan datgene wat Gij door
Paulus, dat uitverkoren vat, hebt laten verkondigen, wil ook alzo
dat van deze Uw dienares openen, om datgene wat ik, Uw onwaar-
dige dienaar, door Uw Geest uit Uw Woord voortbrengen zal,
grondig te verstaan, opdat onze samenspraak diene tot Uw eer en
tot onze troost en zaligheid door Jezus Christus, onze Heere.

Matth. 18 : 20.

Luc. 24 : 45.

Ef. 1 : 17.

Hand. 16 : 14.

Hand. 9 : 15.

1 Cor. 10 : 31.

Elizabeth.

Amen, Amen, dat zij alzo.

Dathenus.

Welaan, geliefde Elizabeth, wat hebt gij voor een boekje bij u?

Elizabeth.

Het is de Bijbel, of Oud en Nieuw Testament, in klein formaat, fijn gedrukt.

Dathenus.

- Ef. 6 : 15, 17. Dat is even recht. Daarom hebben wij het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord, door hetwelk ons de Heilige Geest het schild des geloofs geeft, waarmede wij alle vurige pijlen des duivels uitblussen mogen. Mijn Elizabeth, spreek wat vrijmoedig en verklar alles wat uw hart bedroefd en benauwd maakt, verzekerd zijnde, dat onze Heiland Christus gekomen is om de zieken gezond te maken, en het gekrookte riet wil Hij niet verbreken, maar integendeel, die tot Hem van harte roept en beladen is, beloven, dat Hij die verkwikken wil, en ook door Zijn Heilige Geest en Woord alzo versterken en vertroosten, dat gij niet alleen voor uzelf een vrolijk en gerust geweten hebben zult, maar ook anderen daarna zult kunnen vertroosten en versterken.

Elizabeth.

- Psalm 51 : 9. Dat gunne en geve mij die goede God, Die ik met David menigmaal bid, sprekende: Ontzondig mij, Heere, met hysop, dat ik rein worde; was mij, dat ik sneeuwwit worde; laat mij vreugde en zaligheid horen, dat mijn beenderen vrolijk worden, die Gij verslagen hebt; verberg Uw aangezicht van mijn zonden, en verdelg al mijn misdaden; schep in mij, o God, een rein hart, en geef mij een nieuwe gewisse geest; verwerp mij niet van Uw aangezicht en neem Uw Heilige Geest niet van mij; troost mij weder met Uw hulp en de vrijmoedige geest onderhoude mij.

Dathenus.

- Joh. 16 : 23. Dat is recht en godzalig gebeden, en weest zeker, dat God dit gebed verhoord heeft.

Elizabeth.

Nochtans kan ik die vreugde en vrolijkheid, of de gewisse geest en de zekerheid mijner zaligheid in mij niet recht gevoelen, maar bevind mij altijd met vrees en twijfelachtigheid aangevochten.

Dathenus.

- Joh 7 : 1. Dat is geen wonder, want het mensenleven is een eeuwige strijd

op aarde; en gelijk de Geest Gods werkt om in ons het waarachtig geloof en vertrouwen des harten te sterken, zonder hetwelk niemand God behagen kan, alzo benaastigt zich de satan, om ons in twijfeling te onderhouden, wel wetende, dat de mens die twijfelt de vloed der zee gelijk is, die door de wind herwaarts en derwaarts gedreven wordt. Daarom ontvangt zulk een mens niets van hetgeen hij bidt; want hij is wankelmoedig in al zijn wegen. Doch het is de kinderen Gods soms profijtelijk, ja nodig, dat zij alzo aangevochten en in het diepste der hel geworpen worden, opdat zij zich niet verheffen, maar onder de krachtige hand Gods zich verootmoedigen, en met gebeden eenparig aanhouden, en met anderen, die alzo aangevochten worden, medelijden kunnen hebben. Maar zeg mij toch, wat is het dat u voornamelijk drukt en alzo benauwd maakt?

Elizabeth.

O broeder, de oorzaken zijn zwaar en menigvuldig. Want ten eerste gevoel ik, dat ik een van diegenen ben, die des Heeren wil wel weten en niet doen; daarom kan ik ook niet anders dan vele slagen verwachten. De Schrift zegt toch klaarlijk, dat al diegenen, die in de Wet gezondigd hebben, door de Wet zullen verdoemd worden; want voor God zijn niet zij rechtvaardig, die de Wet horen, maar die de Wet doen zullen gerechtvaardigd worden. Ten anderen spreekt Christus klaarlijk: Indien gij Mij liefhebt, zo houdt Mijn geboden. En wederom: Alle rank, die in Mij geen vrucht draagt, neemt de Vader weg. Zulke wijnranken verdorren en verdrogen, en men vergadert die, en men werpt ze in het vuur en zij verbranden. Hetzelfde betuigt ook Johannes de Doper, wanneer hij zegt, dat de bijl aan de wortel is gelegd, en dat alle bomen die geen goede vruchten voortbrengen worden afgehouden en in het vuur geworpen. Deze vruchten vind ik in mij niet, maar juist tegenovergesteld: zo God iets goeds door Zijn Geest in mij werkt, dan wordt dat door de boze aandoeningen van mijn verdorven natuur verontreinigd. Ik bevind bovendien dagelijks in mij meer zonden, dan ik haren op mijn hoofd heb. Daarom spreek ik menigmaal klagende: Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van dit lichaam des doods? Zijn dit geen oorzaken genoeg, om bedroefd en treurig te zijn?

Dathenus.

Ja voorwaar, doch ik zeg nog eens, dat de meeste oorzaak is uw

Hebr. 11 : 6.

Jac. 1 : 6, 7, 8.

Ps. 119 : 71.

2 Cor. 12 : 7.

Job 3 : 2.
Jer. 20 : 14.
1 Petr. 5 : 6.
Hebr. 2 : 17
en 4 : 15.

Luc. 12 : 47.

Rom. 2 : 12.

Joh. 14 : 21.

Joh. 15 : 2, 4.

Psalm 64 : 6.

Psalm 40 : 13.

Rom. 7 : 24.

Matth. 1 : 21. treurigheid, dat gij in de afgrond der hel liggende, ter dood ge-
Matth. 9 : 12. wond en met zware pakken beladen zijnde, Hem niet recht kent,
Matth. 11 : 28. Die u verlossen, genezen of gezond maken en ontladen kan en
ook wil, zo gij alleen tot Hem gaat; want gij verstaat nog het
eerste beginsel der Christelijke religie niet. Dies moet ik met u
bij de eerste beginselen aanvangen. Dies zeg mij toch, mijn lieve
zuster, weet gij ook, hoe dat Gods Woord of de Heilige Schrift
verdeeld is, om met onderscheid en verstand daarvan te spreken?

Elizabeth.

Ef. 2 : 20. Ik dacht van wel; want het Woord Gods wordt verdeeld in het
Oude en Nieuwe Testament, of in de Leer der Profeten en Apostelen.

Dathenus.

2 Tim. 2 : 15. Dat onderscheid is niet genoeg, om Gods Woord recht te snijden
of te klieven, zoals Paulus spreekt, dat is, om het verstandelijk te
Joh. 1 : 7. verklaren. Johannes de Doper spreekt: De Wet is door Mozes
gegeven, maar de genade en waarheid door Jezus Christus geworden.
Daar maakt Johannes een onderscheid tussen de dienst van Mozes en die van Jezus Christus. En hierom is het, dat de Apostel
om zulk een onderscheid te leren Mozes een knecht of dienaar
noemt, maar Christus een Zoon, Heere en Erfgenaam; en nog
Hebr. 3 : 5. Hebr. 1 : 2. klaarder spreekt hij elders, waar hij de dienst van Mozes een dienst
der doodslaande letter en verdoemenis noemt, maar de dienst van
Christus en des Nieuwen Testaments een dienst des Geestes en
der gerechtigheid. Doch opdat wij bij de gewoonlijke afdelingen
blijven, zo zeggen wij, dat Gods Woord om bekwaam daarvan te
spreken onderscheiden wordt in de Wet en het Evangelie.

Elizabeth.

Dat is ook mijn verstand.

Dathenus.

Maar wat verstaat gij bij dat woord Wet?

Elizabeth.

De Wet houd ik voor alles wat Mozes geboden heeft, maar in-
zonderheid datgene wat hij in de twee Tafelen der Tien Geboden
begrepen heeft en wat in het Oude Testament breder verklaard
wordt.

Dathenus.

Och Elizabeth, gij zijt nog al te ver van het rechte verstand der
waarheid. Meent gij dan, dat de voorvaders in het Oude Testa-
ment geheel geen Evangelie gehad hebben?

Elizabeth.

Aldus heb ik de zaak lange tijd verstaan.

Dathenus.

Dan is het niet te verwonderen, dat gij dan ook tot nog toe be-
droefd en kleinmoedig geweest zijt.

Elizabeth.

Hoe moet ik dan de zaken van de Wet en het Evangelie verstaan,
om tot het recht verstand des Goddelijken Woords te komen?

Dathenus.

Dat wil ik u eenvoudig verklaren. De Wet is een verklaring van de
onveranderlijke wil van God, die alle mensen op straffe der
eeuwige verdoemenis bindt tot een gedurige en volkomen ge-
hoorzaamheid, en tot het volbrengen van alles, wat God hem in
Zijn geboden bevolen heeft. Waar nu zulk een leer gebracht
wordt, die deze volkomen gehoorzaamheid drijft en eist, hetzij
in het Oude of Nieuwe Testament, daar wordt de Wet gedreven
en geleerd.

Exod. 20 : 1.

Deut. 5 : 6
en 27 : 26.

Jac. 2 : 10.

Gal. 3 : 12.

Elizabeth.

Maar vindt men ook ergens zulke leer in het Nieuwe Testament?

Dathenus.

Overall genoeg, ja deze leer wordt in de teksten gedreven, die gij
aangehaald hebt, waarin gij u zo zwaar bedroefd en benauwd
vindt; want alle spreuken, die ons vermanen en drijven tot het
volbrengen van hetgeen wij Gode en onze naasten schuldig zijn,
dat is Wet; bijvoorbeeld: het gehele vijfde hoofdstuk van Mat-
theus, waar Christus spreekt: Ik zegge u: wie op zijn broeder
toornig is; wie spreekt raka of gij dwaas; wie een vrouw aanziet
om die te begeren, en meer van deze uitspraken, dat is alles
de Wet, welke van ons eist hetgeen in onze kracht en vermogen
niet staat; waar verder Christus spreekt: Wilt gij tot het leven

Matth. 19 : 17.

ingaan, houd de geboden; daar spreekt Hij en drijft de Wet, en overal waar Hij deze dingen van ons vordert en eist, hetwelk ook Paulus, Petrus, Johannes en andere Apostelen om bepaalde oorzaken, in hun geschriften en vermaningen gedaan hebben.

Elizabeth.

Joh. 3 : 17. Verklaar mij toch, waarom dat Christus onze Zaligmaker, Die gekomen is, niet om ons te verdoemen, maar om zalig te maken, de Wet also drijft; en waarom de Apostelen dat ook gedaan hebben?

Dathenus.

Gij moet weten en recht verstaan, wanneer en waarom de Wet gegeven is, en waartoe zij nog dient tot op de huidige dag. Alsdan zullen u de ogen open gedaan worden, en gij zult bestendige troost ontvangen, en dit gij daarbenevens ook recht verstaat, op welke manier God ons door Jezus Christus van de kracht en verdoemenis der Wet genadig verlost heeft.

Elizabeth.

Ik verlang daarvan grondig te horen.

Dathenus.

Exod. 31 : 18. Ten eerste moet gij weten, dat de Wet niet begonnen is toen Mozes haar, met Gods vinger in stenen tafelen geschreven zijnde, ontvangen heeft, en daarna in vijf boeken breder verklaart. Maar Gen. 1 : 27. in de schepping was deze Wet Adam ingeplant, want de beeltenis Gods, naar welke Adam geschapen was, was toen de Wet des Heeren, die God hem ingedrukt heeft, dewelke, zoals Paulus spreekt, in waarachtige heiligheid en gerechtigheid bestaat.

Elizabeth.

Dat heb ik nooit zo ver en diep ingezien. Nochtans moet ik bekennen, dat dit de waarheid is. Want Adam was geschapen om God, Zijn Schepper, recht te kennen en lief te hebben en gehoorzaam te wezen, en zijn naaste in de liefde te dienen.

Dathenus.

Matth. 22 : 37. Dat verstaat gij recht; want de somma van de Wet bestaat in de liefde Gods en des naasten, zoals de Schrift overal leert. Maar

daarboven moet gij ook weten, dat God niet alleen Adam deze Wet gegeven heeft, maar Hij gaf hem ook de macht en vrijheid, om dezelve volkomen te volbrengen. Want hij was wijs, heilig, rein en onsterfelijk geschapen; daarom dat hij gevallen zijnde een knecht en lijfeigene der zonde en des duivels geworden is. Dat komt daaruit, dat hij (daar hem dood en leven, vuur en water voorgesteld werd, door zijn vrije wil het leven verlatende) de dood verkoren heeft. En door deze val heeft hij niet alleen zichzelf, maar ook al zijn nakomelingen in de zonde, dood en eeuwige verdoemenis gebracht. Gen. 1 : 27. Gen. 3 : 3.

Elizabeth.

Maar hoe kon Adam zijn nakomelingen van de heiligheid, wijsheid en vrije wil, die hem in de schepping gegeven was, beroven, die toch niet geboren waren?

Dathenus.

Dit is niet zo moeilijk om te verstaan. Adam heeft eerst kinderen gewonnen na de val, toen hij aan de dood, zonde en verdoemenis onderworpen was, en de beeltenis Gods, die in waarachtige heiligheid en rechtvaardigheid bestond, verloren had. Daarom spreekt ook de Schrift, dat Adam een zoon genereerde, die zijn beeld gelijk was. Want gelijk een gekochte slaaf geen beter noch vrijer kinderen gewinnen kan, dan hij zelf is, also kon ook Adam zijn kinderen niet beter voortbrengen, dan hij zelf was. Gen. 5 : 3.

Elizabeth.

Ik bid u, verklaar mij dat met een gelijkenis en getuigenis der Schrift wat duidelijker; want aan het rechte verstand van dit punt, zo dunkt mij, is veel gelegen.

Dathenus.

Dat is gewis. Merk hoe de Apostel leert, dat Levi nog zijnde in de lendenen van Abraham zijn grootvader, tienden gegeven heeft, omdat Abraham Melchizedek tienden gaf. Alzo hebben wij ook allen gezondigd, nog zijnde in de lendenen van onze vader Adam. Daarom spreekt Paulus wel, dat de dood gekomen is over alle mensen, door enen mens, in denwelken zij allen gezondigd hebben. En daarna: dat door ene misdaad de schuld gekomen is op alle mensen tot verdoemenis. En elders: Wij waren Hebr. 7 : 9. Rom. 5 : 12. Rom. 5 : 12. Ef. 2 : 3.

Joh. 3 : 6. ook van nature kinderen des toorns, gelijk de anderen; hetwelk
Gen. 6 : 3. gelijk is aan wat Christus ons leert, sprekende: Wat uit het vlees
geboren is, dat is vlees. Zou het wel mogelijk zijn enig punt klaar-
der te bewijzen? Dit heeft God van den beginne voor de zond-
vloed betuigd en geklaagd, sprekende: De mensen willen zich
door Mijn geest niet laten tuchtigen, want zij zijn vlees.

Elizabeth.

Deze getuigenissen zijn voorwaar zeer klaar; maar wat verstaat
de Heere daarbij, als Hij spreekt, dat de mens vlees is?

Dathenus.

1 Cor. 2 : 14. Dat hij vleselijk gezind, blind en onverstandig in goddelijke din-
Ef. 4 : 14. gen, onbekwaam tot enige deugd en genegen tot alle boosheid is;
Gen. 6 : 11. want deze verklaring geeft God Zelf, als Hij spreekt, dat al het
Gen. 6 : 5. dichten en pogen des harten der mensen boos is van der jonkheid
aan. Daarom spreekt ook Paulus, dat het verstand of de wijsheid
Rom. 8 : 6. des vleses de dood is; en wederom: de natuurlijke mens begrijpt
1 Cor. 2 : 14. niet dat des Geestes Gods is, want het is hem een dwaasheid.
Hierom noemt Paulus ons ook niet alleen kinderen des toorns
Ef. 2 : 12. van nature, maar dood in de zonde, ja buiten Christus en zonder
Ef. 2 : 8. God, daarmede te kennen gevende, dat gelijk een dood mens de
werken dezes levens niet doen kan noch uitrichten kan, also kan
de mens, die door de zonde geestelijk dood is, de werken van de
geestelijke mens niet volbrengen.

Elizabeth.

Hieruit wilt gij dan besluiten, dat de natuurlijke onwedergeboren
mens zijn vrije wil tot het goede niet heeft.

Dathenus.

Joh. 8 : 34. Dit is zeker en openbaar; want hoe kan hij zijn vrije wil hebben
ten goede, die zichzelf een dienstknecht der zonde en des duivels
gemaakt heeft.

Elizabeth.

Als dat zo is, waarom heeft dan God de mens de Wet zo gege-
ven, nademaal Hij te voren wist, dat hij dezelve niet onderhouden
kon? Schijnt de Heere de mens hier niet onrecht te doen, als Hij
van hem eist dat hij niet heeft of vermag?

Dathenus.

Ik weet wel, dat sommigen God alzo van ongerechtigheid, ja
van tirannie onchristelijk willen beschuldigen. Maar zij tonen
daarmede eerstelijk een grote vermetelheid; want wie heeft het
ooit wel gelukt, die zich tegen God gesteld heeft? En wanneer
ook de mens met God richten wil, zo behoudt toch God altijd
recht. Wie zal tot Hem zeggen: Waarom doet Gij alzo? Daarom
moeten wij ons met Zijn wil alleen laten genoegen; gelijk Christus
ook sprekende: Ik dank u, Vader, dat gij deze dingen de verstan-
digen verborgen en de kleinen hebt geopenbaard; ja Vader, want
alzo heeft het u behaagd. Ten anderen bewijzen degenen, die zo
spreken, hun groot onverstand. Want in aanmerking genomen dat
God in de schepping de mens de macht en vrijheid gegeven heeft,
om Zijn heilige Wet volkomen te kunnen volbrengen, zoals boven
verklaard is, wat onrecht doet Hij hem, als Hij datgene van hem
eist, wat Hij hem eens gegeven heeft?

Elizabeth.

Het is wel waar, dat de mens in zijn eerste stand, voor de val,
deze macht had; maar nu heeft hij die niet, zoals gij zelf verklaard
hebt. Schijnt het dan geen onrecht te wezen, van iemand te eisen
dat hij niet heeft of vermag te doen?

Dathenus.

Neen, dat is geen onrecht, indien de eiser hetgeen wat hij eist
de ander te voren gegeven heeft. Ik vraag u, Elizabeth: de ko-
ning, die van zijn schuldenaar de uitstaande tien duizend pond
eist, heeft hij hem tevoren onrecht gedaan, omdat hij niet had
om hem te betalen?

Elizabeth.

Neen hij, want hij kende de schuld, en nedervallende bad hij, dat
de koning lankmoedig wezen wilde, hij zou het hem alles be-
talen.

Dathenus.

Daar staat nochtans, dat de knecht niet betalen kon.

Elizabeth.

Dat staat er klaarlijk zo.

Dathenus.

Zo doet dan deze koning geen onrecht; want zo gij iemand uit goede wil duizend pond geleend had, en dat hij uw geleend geld onnuttig doorgebracht had en daardoor tot de hoogste armoede gekomen ware, zoudt gij hem onrecht doen, zo gij hem tot betaling scherpelijk maande?

Elizabeth.

Waarom zou ik hem daarom onrecht doen?

Dathenus.

Alzo doet ook de Heere ons geen onrecht, als Hij van ons eist wat Hij ons in onze schepping gegeven heeft, hoewel wij het Hem nu niet kunnen betalen.

Elizabeth.

Dat moet ik bekennen, zo veel als Adam aangaat. Maar waarom eist de Heere van ons zulks, dewijl Hij wel weet, dat wij in Adam alzo verdorven zijnde Hem hetzelfde nu niet kunnen betalen?

Dathenus.

Om Zijn goed recht te noemen, dat Hij over ons heeft en om ons te vermanen van onze rechtvaardige schuld; opdat wij die schuld, mitsgaders onze armoede en onvermogen, gevoelen en bekennen, daardoor nedervallen en ons verootmoedigen, en Hem om kwijtschelding vlijtig bidden; daarna door een vast geloof en hartelijk vertrouwen Hem aannemen en toeëigenen, Die onze schuld op Zich genomen en volkomen betaald heeft, ja het handschrift, dat tegen ons was, uitgewist en aan het kruis genageld heeft, welke is Jezus Christus.

Elizabeth.

Och, dat is voor mijn benauwde consciëntie een zeer heerlijke troost.

Dathenus.

Gelijk dit zeer troostvol is, zo is het ook zeker en waarachtig. Want dit wil ons Paulus leren, met deze en andere soortgelijke woorden, namelijk, dat door de werken der Wet geen vlees voor

Luc. 7 : 50.
Hebr. 4 : 16.
Matth. 11 : 28.
Gal. 2 : 20.
Jes. 53 : 6.
1 Joh. 2 : 2.
Hebr. 9 : 12.
Col. 2 : 14.

God rechtvaardig zal wezen; want door de Wet komt de kennis der zonde. Ik heb de zonde niet gekend, dan door de Wet. Ik zou de begeerte niet gekend hebben, had de Wet niet gezegd: Gij zult niet begeren. En in somma, Paulus spreekt wel terecht, dat de Wet onze tuchtmeester of leidsman is tot Jezus Christus, opdat wij door het geloof zouden gerechtvaardigd worden; maar als het geloof gekomen is, zo zijn wij niet meer onder de tuchtmeester of leidsman.

Rom. 7 : 7.

Exod. 20 : 17.

Gal. 3 : 24.

Elizabeth.

Dit is troostvol en waarachtig. Maar kom mij in mijn onverstand wat tegemoet, en verklaar mij dit nog beter.

Dathenus.

Dit wil ik mij niet laten verdrieten. Gij hebt wel verstaan wat wij hiervoor verhandeld hebben over de blindheid, benauwdheid en boosheid van de natuurlijke mens, waarin hij voor God gelijk geestelijk dood is.

Elizabeth.

Dit heb ik wel gehoord, verstaan en ook onthouden.

Dathenus.

Niettegenstaande dat de mens voor God alzo is, nochtans laat hij zich voorstaan dat hij vroom, heilig en rechtvaardig is, gelijk wij zien in de jongeling, die zich roemde al de geboden Gods gehouden te hebben van zijn jonkheid aan; en in somma, als de boetvaardige zondares Christus aanraakte, beroemde zich de farizeër alsof hij ook niet mede een zondaar geweest was; en in de farizeër, die God dankte, dat hij niet was gelijk andere mensen en gelijk die arme tollenaar.

Matth. 19 : 20.

Luc. 7 : 39.

Luc. 18 : 11.

Elizabeth.

Voorwaar, dit geschiedt bij de ongelovigen maar al te veel.

Dathenus.

Och, Elizabeth, gawe God, dat zoiets niet al te veel geschiedde bij degenen, die zich wijs maken dat zij de beste christenen zijn, de splinter ziende in des naasten oog, daar zij de balk in hun eigen ogen niet merken.

Matth. 7 : 3.

Elizabeth.

Maar kan dit ook geschieden bij hen, die God ook recht kennen?

Dathenus.

Helaas maar al te veel. Ik moet wat mij betreft klagen, dat zulks mij menigmaal wedervaart, en ik twijfel er niet aan of gij bevindt dat ook somtijds in u, want geestelijke hovaardij, eigenliefde en genegenheid zijn nog niet geheel in de kinderen Gods gestorven.

Openb. 3 : 17. Ziet gij zulks niet duidelijk in de gemeente van Laodicea, die daar sprak: Ik ben rijk en verrijkt geworden, ik heb geen gebrek; daar nochtans de Heere daar tegenover betuigt, dat zij ellendig, arm, jammerlijk, blind en naakt is?

Elizabeth.

Het is voorwaar alzo.

Dathenus.

Omdat wij dan door geestelijke hoogmoed alzo verblind zijn, dat wij onze ellendige staat niet gevoelen, zo dient ons de Wet des Heeren tot ogenzalf, om ons duister gezicht te verklaren, en tot een spiegel, om daarin de menigvuldigheid onzer gebreken te leren zien en bekennen, opdat wij onszelf recht mishagen, en in ons beschaamd zijnde met de tollenaar, die zijn ogen niet ten hemel durfde slaan, spreken: O God, wees mij, arme zondaar, genadig.

Jac. 2 : 5.

Psaln 19 : 13.

Luc. 18 : 13.

Elizabeth.

Deze ogenzalf en deze spiegel zijn voor mij ook wel nodig.

Dathenus.

Niet alleen u, mijn Elizabeth, maar ook de allerheiligste. Daarom hebben zich ook hierin de voornaamste uitverkorenen Gods recht gespiegeld, als zij de ongeveerinsde bekentenis hunner zonden gedaan hebben, zo men overal lezen kan; want de hoogste volkomenheid des mensen, zolang hij hier op aarde leeft, is gelegen in oprechte bekentenis van zijn onvolkomenheid.

Psaln 19 : 13
en 38 : 5.
Job 13 : 23
en 14 : 4.
Jes. 38 : 17
en 64 : 6.
1 Joh. 1 : 9.

Elizabeth.

Psaln 19 : 15. Dit is onwedersprekelijk, want wie is er, die met David niet moet spreken en bekennen: Wie kan merken, hoe dikwijls hij feilt? en:

Heere, vergeef mij mijn verborgen zonden en gebreken. Maar onderricht mij nu ook wat van het Evangelie, hetwelk, zo als gij zei het ander deel is van het Goddelijke Woord. Want wat de Wet aangaat, dat heb ik, zo mij dunkt, tamelijk begrepen.

Dathenus.

Zulks mocht ik u wel van harte wensen, maar ik vrees, dat gij hierin nog veel te kort komt. Doch dat kan hierna nog verklaard worden. Daarom zullen wij dan ook van het Evangelie handelen. Maar zeg mij toch, Elizabeth, wat denkt gij dat het Evangelie is?

Elizabeth.

Al wat Christus en Zijn Apostelen ons geleerd en in het Nieuwe Testament schriftelijk nagelaten hebben.

Dathenus.

Hier feilt gij alweer zeer grotelijks. Hebt gij alweer vergeten, dat ik u erop gewezen heb, dat Christus en Zijn Apostelen ook de Wet prediken en drijven, daar zij alle mensen vermanen tot het onderhouden der geboden Gods, hetgeen de mensen onmogelijk is?

Matth. 19 : 19.
1 Cor. 7 : 19.
Gal. 6 : 13.
Rom. 8 : 3.
Hand. 15 : 10.

Elizabeth.

Dat is waarachtig. Maar dat was ik bijna vergeten. Leer mij daarom toch: wat is het rechte Evangelie?

Dathenus.

Het griekse woord Evangelie betekent zoveel als ene vrolijke goede nieuwe tijding, waarvan de mensen blij spreken, zingen en hartelijk verheugd zijn, gelijk als de tijding tot de kinderen Israëls kwam, dat David de hoogmoedige Goliath overwonnen had en verslagen; dat was hun een Evangelie. Zo is deze leer ons het Evangelie, dat ons verkondigt en leert, dat God arme zondaren wil genadig zijn, en hun hun zonden geheel wil vergeven en vergeten, ja om Jezus Christus wil voor heilig en gerechtighouden, en dat uit louter genade, zonder toedoen van enige werken, alleen door het geloof.

1 Sam. 18 : 6,
7.

Jer. 31 : 34.
1 Tim. 1 : 15.
Hebr. 8 : 12.
1 Cor. 1 : 30.
2 Cor. 5 : 21.
Rom. 3 : 28.

Elizabeth.

Ik dank u hartelijk voor deze tegenstelling van de Wet en het Evangelie. Ik begin nu de zaak een weinig te verstaan. Maar wordt ook deze leer in het Oude Testament geleerd?

Dathenus.

Hebr. 11 : 4, 5. Overall, en dat zeer overvloedig. Gij weet wel, dat Abel, ook
Joh. 8 : 56. Abraham, en de andere heilige voorvaders door het geloof gerechtvaardigd zijn, ja de dag van Christus met de ogen des geloofs hebben gezien.

Elizabeth.

Dat is waar; daarom worden ook alle gelovigen kinderen
Gal. 3 : 7. Abrahams genoemd.

Dathenus.

Zeg mij, Elizabeth, wat is het fundament of de grond, waarop het geloof van Abraham gegrond was, en waarop het geloof van alle kinderen Gods moet gegrond wezen?

Elizabeth.

1 Cor. 3 : 10. Paulus betuigt, dat niemand enig ander fundament leggen kan,
1 Petr. 2 : 4. dan dat hij gelegd heeft, hetwelk is Jezus Christus; want Christus
Jes. 28 : 16. is de levende steen, zoals Petrus verklaart, van de mensen ver-
Ps. 118 : 22. worpen, maar bij God verkoren, dierbaar, waarop ook alle ge-
1 Petr. 2 : 5. lovigen als levende stenen moeten getimmerd worden.

Dathenus.

Dit is recht en wel gesproken. Hieruit volgt dan, dat ook Abrahams geloof op Christus moest gefundeerd staan; want Abraham heeft Christus gekend en gezien, door het geloof in de belofte, als God tot hem sprak: In u zullen alle volken der aarde gezegend worden. Dit verklaart de Heere daarna en spreekt: Door uw zaad zullen alle volken der aarde gezegend worden. Nu verklaart Paulus, dat dit zaad Christus is. Zo heeft Abraham dan gehad het rechte Evangelie van Christus, waarvan de hoofdsom is, dat hij en alle gelovigen door Christus van de vloek, die vanwege de zonde over het gehele menselijke geslacht gekomen is, verlost, en ten eeuwigen leven zou gezegend worden. Was dat voor Abraham niet een vrolijk Evangelie en blijde tijding?

Elizabeth.

Ja, zonder twijfel.

Dathenus.

Gen. 3 : 15. Hiervan kunt gij verstaan, dat de eerste belofte, die aan Adam in het Paradijs gedaan werd, namelijk, dat het vrouwenzaad de

slangenkop vertreden zou, ook het rechte Evangelie was. Want Hebr. 11 : 4. dewijl Abel door het geloof gerechtvaardigd is, hetwelk alleen op Christus slaat, omdat hij nooit een ander woord der belofte, dan alleenlijk dat woord van het vrouwenzaad ontvangen heeft, zo volgt onwedersprekelijk, dat Christus in deze belofte is verkondigd geweest, en daarom die belofte de rechte hoofdsom des Evangelies is.

Elizabeth.

Dat volgt noodzakelijk. Want het woord van Christus is en blijft altijd waarachtig: Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven; Joh. 14 : 6. niemand komt tot de Vader, dan door Mij.

Dathenus.

Gij verstaat dat recht; daarom zijn ook Abel, Noach en anderen Joh. 14 : 6. door geen ander dan door Christus, tot het eeuwige leven gekomen. Gelijk dan de aangehaalde belofte rechte evangelische belofte zijn, zo zijn het ook nog talloze andere, waarvan de Profeten en Psalmen vol zijn. Ook zijn al de offeranden van Abel, Noach, Abraham, het priesterschap van Melchizedek, ja ook het gehele Levitische priesterschap, met al zijn slachtofferen, brandofferen en reinigingen, niet dan evangelische figuren en verkondigingen van de toekomstige verlossing en zaligheid, die door Christus' offerande in de volheid des tijds te weeg zou gebracht worden, gelijk de gehele brief aan de Hebreëen verklaart. En dit is het, wat Christus genoeg te kennen geeft, sprekende: Alzo Mozes de slang verheven heeft in de woestijn, zo moet ook des mensen Zoon verheven worden, opdat allen, die in Hem geloven, niet vergaan, maar het eeuwige leven verwerven.

Elizabeth.

Geloofd en gedankt moet God zijn, Die mij dit te horen en te verstaan heeft gegeven. Nu ga ik zien, dat dit hetzelfde is, dat Christus, van de doden opgestaan zijnde, Zijn discipelen van Mozes, de Psalmen en Profeten verklaard heeft, en daarom heeft Hij de zin en het verstand geopend, om de Schrift des Ouden Testaments te verstaan; want zoals Hij elders getuigt, geeft die getuigenis van Hem.

Dathenus.

Ik dank ook God, dat Hij u zo ver gebracht heeft, en ik twijfel

Ef. 3 : 18. niet, of Hij zal u ook nog verder brengen, dat gij, zoals Paulus spreekt, begripen zult, welke de breedte, lengte, hoogte en diepte der uitnemende liefde Gods zij door de kennis van Christus. Maar tot versterking van het besprokene dient, wat Paulus Rom. 1 : 2. getuigt, dat het Evangelie Gods tevoren beloofd is door de Profeten in de Heilige Schrift. Gelijk ook Petrus spreekt, dat de 1 Petr. 1 : 11. Geest van Christus, die in de Profeten was, onderzocht en geduid heeft deze tijden, eerst van het lijden, daarna van de volgende heerlijkheid van Jezus Christus. Terwijl het also is, dwalen zij dan niet zeer, die het gebruik van het Oude Testament, dat toch het fundament van het Evangelie is, ons als nu niet meer van nut zijnde willen ontnemen?

Elizabeth.

Ef. 2 : 20. Zij dwalen zeer zeker; want Christus is de hoeksteen, waarop niet alleen de Apostelen, maar ook de Profeten hebben getimmerd, en Paulus betuigt duidelijk, dat hij niets gesproken noch Hemd. 24 : 14 geleerd of geloofd heeft buiten hetgeen Mozes en de Profeten en 26 : 22. hebben gesproken. Maar zeg mij toch geliefde broeder, waartoe zal mij nu deze kennis van het onderscheid van de Wet en het Evangelie dienen?

Dathenus.

Om u te vertroosten en te sterken door het geloof in Jezus Christus, en door de aangehaalde evangelische beloften de on- 2 Cor. 3 : 7, gerustheid uwer consciëntie (die door de doodslaande letter der 8. Wet bedroeft) te stillen en te overwinnen, namelijk, als gij hoort Luc. 12 : 47. (zoals gij boven verklaard hebt), dat de knecht, die zijns Heeren Rom. 2 : 12. wil weet en niet doet, veel zal geslagen worden. Zo ook, dat zij, Psalm 51 : 5. die de Wet doen, rechtvaardig zullen zijn; en ook, dat uw zonden de haren uws hoofds te boven gaan; en welke wetswoorden en dreigementen er nog meer mogen zijn. Zo zult gij u door deze en dergelijke redenen niet laten bewegen, noch brengen tot kleinmoedigheid, maar die zullen u dienen als een tuchtmeester om Gal. 3 : 24. tot Christus te gaan, en in Hem door het geloof te zoeken, te Rom. 10 : 4. vinden en u toe te eigenen al datgene wat de Wet enigszins eisen kan en u van node is om zalig te worden.

Elizabeth.

1 Cor. 1 : 30. Dat wil ik also doen door des Heeren genade. Toch moeten uit Jac. 2 : 26. het geloof altijd goede werken volgen, anders is het geloof dood,

zoals Jacobus zegt; waarom hij ook leert, dat Abraham door de Jac. 2 : 20. werken gerechtvaardigd werd, wanneer hij Izaäk, zijn zoon offerde. Alzo moeten wij ook in goede werken Hem navolgen. En dit is, wat ons Johannes leert, sprekende: Een iegelijk, die in 1 Joh. 3 : 6. Christus blijft, die zondigt niet; zo wie zondigt, die heeft Hem niet gezien, noch gekend; dat u niemand bedriege; wie rechtvaardigheid doet, die is rechtvaardig, gelijk Hij rechtvaardig is; die zonde doet, die is uit de duivel. En dat leert ook Christus, als Hij zegt, dat de wijnrank, die in Hem geen vruchten draagt, weggeworpen zijnde verdwijnt en verdort en door het vuur verbrandt wordt. Deze en dergelijke vermaningen, die van ons schuldige plicht en dankbaarheid eisen, welke ik in mij zeer zwak bevind, maken mij menigmaal zwaarmoedig en ongerust.

Dathenus.

Dat is zonder twijfel, dat wij naar de kinderlijke dankbaarheid Matth. 5 : 16. altijd moeten arbeiden, niet om daardoor gedeeltelijk of geheel 2 Petr. 1 : 8. gerechtvaardigd te worden, maar om te bewijzen, dat wij voorheen Ef. 2 10. uit genade door het geloof gerechtvaardigd zijn. Heb ik u daarom, Tit. 2 : 12. lieve Elizabeth, tevoren niet wel met recht gezegd, dat ik vreesde, Gal. 3 : 13. dat u in het verstand van de zaak der Wet, en hoe wij daarvan volkomen verlost en bevrijd zijn, nog te veel ontbreekt?

Elizabeth.

Ik beken, dat wij van de werken der Wet wel vrij zijn, zoveel Gal. 2 : 16. als de ceremoniën aangaat; maar wat betreft het nakomen en onderhouden van de Tien Geboden, waarvan gij immers zegt, dat Rom. 13 : 9. alle mensen daartoe gebonden zijn al de dagen huns levens, zegt gij dat niet?

Dathenus.

Ja, Elizabeth, dat beken ik van harte, maar ik verzoek u, laat ons Luc. 4 : 4. deze zaak ordelijk behandelen, en gij zult van alles uit Gods Woord onderwezen en voldaan worden. Gij heb eerst gezegd, dat het geloof zonder de werken dood is. Daarin is geen strijd, want Paulus betuigt, dat in Christus noch de besnijdenis, noch de voorhuid iets geldt, maar het geloof, dat door de liefde krachtig is. Hierin (om de zaak kort te maken) zijn wij het eens; maar aangaande de zaak van de goede werken, hoop ik dat gij deze stukken Joh. 8 : 35. zult bekennen en toestemmen, nl., dat de goede werken moeten ge- Gal. 4 : 30.

schieden niet uit verdienste der beloning, want zulke knechten of huurlingen zullen geen erfgenamen zijn, maar worden uitgesloten.

Rom. 14 : 23.

Want de goede werken, die God eist en in Zijn Woord omschreven staan, moeten geschieden uit een kinderlijke liefde en uit het geloof; want wat zonder geloof geschiedt, dat is zonde, al was het werk in zichzelf het allerheiligste en beste, dat ooit geschied is.

Elizabeth.

Dat is onwedersprekelijk.

Dathenus.

Rom. 8 : 23.

Dat leert Paulus, waar hij spreekt: Gij hebt niet ontvangen de Geest der dienstbaarheid wederom tot vrees, maar de Geest der aanneming tot kinderen. En zoals ik u in het begin reeds zei, getuigt ook Johannes: In de liefde is geen vrees. Daarom eist Joh. 4 : 8. Paulus liefde, die uit een rein hart en een goede consciëntie en uit een ongeveinsd geloof komt. Verder moeten wij betreffende de goede werken bekennen, dat deze nimmermeer, zoveel ons aangaat, voor God rein, zuiver en volkomen zijn. Daarom moeten wij met de Profeet beklagen, dat wij al te zamen onrein zijn, en onze gerechtigheid als een drekkig en onzuiver kleed is. Hierom spreekt ook Christus, dat als wij alles gedaan hebben, wij nog bekennen moeten, dat wij onnutte knechten zijn; want wij kunnen ons op geen verdiensten beroemen, net zomin als een mens zich beroemen kan wanneer hij slechts betaalt wat hij schuldig is, en daarom worden wij door Paulus schuldenaars genaamd.

1 Tim. 1 : 5.

Jes. 64 : 6.

Luc. 17 : 10.

Rom. 8 : 12.

Elizabeth.

Och, dat beken ik. Ja, dit beklaag ik menigmaal, dat mijn goede werken zo onvolkomen zijn, en dat ik mij in het betalen van mijn schuldige plicht en dankbaarheid jegens mijn God en mijn naaste niet kwijte.

Dathenus.

Dit moeten alle vromen beklagen, zolang zij hier leven; want, om de waarheid te spreken, in plaats dat wij iets zouden afkorten en betalen, zo maken wij de schuld nog dagelijks groter. Daarom moeten wij altijd met David bidden: Ga met uw knecht niet in het gericht, want geen levend mens zal voor u rechtvaardig we-

Psalms 143 : 2.

zen. En ten laatste, aangaande de goede werken, gij bekennt dit, zo verre als zij goed zijn, dat het niet onze, maar Gods werken zijn, Die in ons werkt beide het willen en het volbrengen.

Phil. 2 : 13.

Elizabeth.

Dat is geheel mijn gevoelen; want wij zijn niet bekwaam van ons zelf, om iets goeds te bedenken. Daarom heeft ook Christus terecht gezegd: Zonder Mij vermoogt gij niets. Daarom beken ik, dat God uit louter genade in ons Zijn eigen werken kroont en beloont. Want, zoals de Profeet zegt, alles wat wij hebben heeft ons de Heere gegeven.

2 Cor. 3 : 5.

Joh. 15 : 4.

Jes. 26 : 12.

Dathenus.

Dat is recht en goed gesproken. Maar zeg mij nu verder, hoe verstaat gij de woorden van Jacobus, die daar spreekt, dat Abraham uit de werken rechtvaardig is; want Mozes betuigt, dat God hem voor rechtvaardig gehouden en geacht heeft vele jaren te voren, eer hij Izaäk, zijn zoon, verkregen had. Hierover leert ons Paulus geheel het tegendeel, dat Abraham niet uit de werken, maar door het geloof is gerechtvaardigd geworden. Daarom heeft hij ook niets in zich, waarvoor hij zich voor God beroemen mag. Gij hebt ook het getuigenis van David voorheen voor waarachtig bekend, wanneer hij zegt, dat voor God geen levend mens rechtvaardig wezen kan, aangezien (zoals Mozes schrijft) voor God geen mens onschuldig is. Hoe is dan Abraham voor God door de werken rechtvaardig?

Jac. 2 : 21.

Gen. 15 : 8.

Rom. 4 : 2.

Gal. 3 : 6.

Psalms 143 : 2.

Exod. 34 : 7.

Elizabeth.

Dat is waar; nochtans is de brief van Jacobus ook door de Heilige Geest geschreven, welke zichzelf niet tegenspreekt. Daarom bid ik u, broeder, verklaar mij toch: hoe zal ik dit verstaan?

Dathenus.

Dat de Heilige Geest zichzelf niet tegenspreken kan, is openbaar. Daarom, wat Paulus en Jacobus schrijven is beide waarachtig. Maar gij moet weten, dat geloof en het woord gerechtvaardigd worden op tweeërlei wijze in de Schrift gebruikt en genomen wordt. Ten eerste, waar geloof wordt genomen voor een blote en historische of letterlijke wetenschap en kennis, welke niet alleen de goddelozen, maar ook de duivelen hebben; zulk een geloof maakt de mens niet rechtvaardig, noch zalig. Zo is daar ook een

Jac. 2 : 19.

Phil. 3 : 6.

rechtvaardigheid voor de mensen, gelijk Paulus zegt, dat hij naar de rechtvaardigheid der Wet onstraffelijk geweest is. Van zulk een rechtvaardigheid spreekt Jacobus. Maar het geloof in zijn rechte betekenis, waarvan Christus spreekt: Wie in Mij gelooft heeft het eeuwige leven, is niet alleen een wetenschap en kennis, maar ook een hartelijk vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelie in de harten der uitverkoren kinderen Gods werkt, waardoor zij vast vertrouwen en verzekerd zijn, dat hun de vergeving (1 Joh. 2 : 2. Hebr. 10 : 14, 18) van al hun zonden, waarachtige gerechtigheid en de eeuwige zaligheid van God uit genade geschonken zijn, en dat alles zonder toedoen der werken, alleen om de verdiensten van Christus wil. Van zulk een geloof spreekt Paulus, en van een gerechtigheid, die voor God geldt. Daarom spreken Paulus en Jacobus elkander niet tegen.

Joh. 13 : 15.,
36.
Psalm 2 : 12,
7 : 2 en 11 : 1.
Hebr. 11 : 13
en 4 : 16.
Ef. 3 : 12.
Matth. 16 : 17.
Tit. 1 : 1.
Rom. 8 : 38, 39.
2 Tim. 4 : 17.
1 Cor. 1 : 30.
Joh. 3 : 15, 16.

Ef. 2 : 8.
Phil. 3 : 9.

Elizabeth.

Ik dank u hartelijk, geliefde broeder en vriend; hierin hebt gij ook mijn hart gerust en tevreden gesteld. Gij kunt nu doorgaan in het bewijzen van datgene waaraan gij eerder begonnen bent.

Dathenus.

Dat wil ik ook doen, en daarom wil ik u ook vragen: Meent gij ook, dat Johannes de Apostel met zichzelf in tegenspraak is?

Elizabeth.

In generlei wijze.

Dathenus.

1 Joh. 3 : 6. Gij hebt daarstraks uit Johannes genoemd, dat hij zegt, hetwelk ook waarachtig is, dat die in Christus blijft niet zondigt. Ook: wie
1 Joh. 3 : 8. zonde doet, die is uit de duivel. Nu spreekt Johannes in een
1 Joh. 1 : 8. eerder gedeelte: Is het, dat wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo bedriegen wij onszelf en de waarheid is in ons niet. Is het dat wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig,
1 Joh. 1 : 9. dat Hij ons die vergeve, en reinige van alle ongerechtigheid. Zo
1 Joh. 2 : 1, 2. iemand gezondigd heeft, wij hebben Jezus Christus een rechtvaardig Voorbidder bij de Vader, en Hij is de verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor onze zonden, maar voor geheel de wereld. Doch spreken deze en dergelijke uitspraken niet elkander
1 Joh. 1 : 10. tegen en in tegenspraak te zijn met: Is het dat wij zeggen, dat

wij geen zonde hebben, wij maken God leugenachtig en zijn Woord is in ons niet?

Elizabeth.

Het schijnt voorwaar, dat Johannes tegen zichzelf strijdt; nochtans weet ik zeker, dat zulks niet wezen kan. Verklaar mij daarom toch, hoe ik dit mag verstaan?

Dathenus.

Jacobus spreekt: Wij struikelen allen in velen. En wederom: Belijdt elkander uw misdaden en bidt voor elkander. En Petrus vermaant de zijnen, sprekende: Maar voor alles hebt tot elkander sterke liefde, want de liefde bedekt vele zonden. Zo nu allen uit de duivel zijn, die daar zondigen, hoe is er iemand, die recht bidden kan: Vergeef ons onze zonden? Want die uit de duivel is, hoe kan hij God aanroepen, of recht bidden? Wat zullen wij van de gebeden der allerheiligste kinderen Gods zeggen, die gezondigd hebben, en God bidden en verhoord werden? Wij zien niet alleen in de verloren zoon en in de tollenaar, dat zij met zonden beladen zijnde gebeden hebben en verhoord zijn geweest, maar ook dat David een ellendig zondaar was; nochtans heeft hij gebeden en werd verhoord, als hij sprak: Om uws Naams wil, Heere, wees genadig mijner misdaad, die groot is. En dergelijke getuigenissen zijn er zonder einde.

Jac. 3 : 2,
5 : 16.

1 Petr. 4 : 8.

Luc. 11 : 4.

Luc. 15 : 18,
en 10 : 13.

Psalms 25 : 11.

Elizabeth.

Dit beken ik waarachtig te wezen, want gelijk de zieke medicijnen begeert, omdat hij ziek is, zo begeren wij ook de genade Gods door Jezus Christus, omdat wij ellendige zondaren zijn; en nochtans zijn de woorden van Johannes waar: Wie zondigt, die is uit de duivel.

1 Joh. 3 : 8.

Dathenus.

Aangezien Johannes noch tegen zichzelf, noch tegen de andere Schriftplaatsen strijdt, zo moeten wij Johannes zelf een uitlegger van zijn eigen woorden laten zijn. Zo schrijft Johannes ook in dezelfde brief: Is het dat iemand ziet zijn broeder zondigen een zonde niet tot de dood, die zal bidden, en zal hem het leven geven, degene (zeg ik), die niet zondigt tot de dood. Daar is

1 Joh. 5 : 16.

zonde tot de dood; ik zeg van die niet, dat gij bidden zult. Alle ongerechtigheid is zonde, maar er is zonde niet tot de dood. Wij weten, dat wie uit God geboren is, die zondigt niet. Merk hier het onderscheid tussen de zonde niet tot de dood, die ook gedaan wordt door degenen, die broeders zijn, waarvoor men bidden mag en moet, opdat zij het leven verkrijgen, en tussen de zonde tot de dood, waarvoor niet te bidden is, welke zonde een gehele afval is van God en de bekende waarheid, ja lastering en vervolging der waarheid, welke afval genaamd wordt de zonde in de Heilige Geest. Allen, die deze zonde begaan, die zijn uit de duivel, want de duivel zondigt van den beginne op zulk een wijze, geheel afwijkende van God, die hem zo heerlijk geschapen en zo hooglijk versierd had; maar die uit God geboren, dat is, door de Geest der aanneming tot een kind Gods vermengd is, die zondigt niet, namelijk met de zonde des afvals; want niemand zal Christus' schapen uit Zijn hand trekken, en het is onmogelijk, dat Gods uitverkorenen verleid worden of vervoerd blijven. Daarom al is het dat de kinderen Gods met het overblijfsel der zonde, zo lang zij in het vlees zijn, tegen hun wil bezwaard en beladen blijven, zo zijn dit wel zonden, doch niet tot de dood, maar gewassen zijnde moeten zij nog dagelijks de voeten wassen, en de goede wijnranken, die goede vruchten dragen, reinigt de Vader meer en meer, opdat zij nog meer vruchten dragen. En hierom is het dat Paulus klaagde dat hij met zijn gemoed de Wet Gods wel diende, maar met zijn vlees de Wet der zonde; waarop hij nochtans direkt de conclusie maakt, sprekende: Zo is nu dan niets verdoemelijks, of geen verdoemenis, degenen die in Christus Jezus zijn, die niet wandelen naar het vlees, maar naar de geest; met welke woorden de heilige Apostel ons deze twee troostelijke stukken leert, namelijk, dat het dienen van de Wet der zonde met het vlees (als het gemoed der Wet Gods dient) de uitverkoren gelovige niet verdoemt, en ten andere, dat die niet naar het vlees wandelen met het gemoed de Wet Gods dienen; al is het, dat zij met het vlees (toch tegen hun wil) de Wet der zonde dienen, dat is, dat zij de overblijfselen der zonde en der verdorven natuur nog onderworpen blijven. Want zoals Paulus elders schrijft: Het vlees begeert tegen de geest en de geest tegen het vlees; deze staan tegen elkander, zodat gij niet doet wat gij wilt. Zoals de godzaligen zondigen, zo doen zij hetgeen zij niet willen, en daarom doen zij het niet, maar de zonde, die in hen woont.

Matth. 12 : 32.

Marc. 3 : 29.

Hebr. 6 : 4.

1 Joh. 3 : 8.

Joh. 8 : 44.

2 Petr. 2 : 4.

Jud. 1, 6.

Rom. 8 : 15.

Joh. 10 : 28.

Matth. 24 : 24.

Rom. 7 : 26.

Rom. 7 : 26
en 8 : 1.

Elizabeth.

Och, geliefde broeder, hoe hebt gij hiermede mijn hart verlicht en verkwikt, als gij de tekst uit Johannes, die mijn consciëntie zo lang geperst ja dodelijk gewond heeft, met Johannes' eigen woorden en andere getuigenissen der Heilige Schrift, zo grondig verklaard hebt. Nu versta ik God lof, het onderscheid van de zonde tot de dood en de zonde niet tot de dood. En voorwaar, dit moet alsoo verstaan worden; want zo het anders ware, zo moesten ook de allerheiligsten uit de duivel zijn; want zij zijn en blijven allen met de zonde bevlekt, zolang als zij hier leven.

1 Joh. 3 : 8.

1 Joh. 5 : 16,

17.

1 Joh. 5 : 16.

Dathenus.

Dit is zeker en openbaar. Zien wij niet duidelijk, hoe moeilijk Petrus te beschuldigen was, omdat hij, nadat hij de Heilige Geest ontvangen en vele jaren gepredikt had, alsoo geveinsdelyk wandelde, dat Barnabas ook verleid werd, met meer anderen, die ook veinsden? Daarom heeft ook Paulus hem in het aangezicht wederstaan en gestraft. Daarom was Petrus van stonde aan niet uit de duivel, zoals die woorden van Johannes onverstandig opgevat worden. Maar dit was in hem een overgebleven krankheid, die God hem niet tot zonde toegerekend heeft, en dit is het, wat Paulus ook leert, sprekende: Broeders, al ware ook een mens in enige misdaad gevallen, onderwijst hem, gij die geestelijk zijt, met de geest der zachtmoedigheid, ziende op uzelf, opdat gij ook niet verzocht wordt.

Gal. 2 : 11.

1 Joh. 3 : 8.

Psalms 32 : 2.

Gal. 6 : 1.

Elizabeth.

Dit voorbeeld van Petrus verklaart en versterkt dit onderwerp zeer heerlijk; want deze schadelijke geveinsdheid in hem, nadat hij de Heilige Geest zo rijk ontvangen had, was geen kleine zonde, aangezien hij Barnabas zelf, die lange tijd een vroom medehelper van Paulus geweest was, en meer andere gelovigen daardoor geërgerd en verleid heeft; nademaal Christus spreekt: Wie een van deze kleinen, die in mij gelooft, ergert, het ware hem beter, dat een molensteen aan zijn hals gehangen werd, en dat hij in het diepste der zee verdrongen werd. Maar ga voort met uw gesprek.

Hand. 2 : 4,

11 : 4.

13 : 4.

Matth. 18 : 6.

Dathenus.

Dat is ook zo, wanneer God met Petrus naar zijn scherpe gerechtigheid had willen handelen. Maar dit lerende, heeft Christus ook de Wet gedreven, zoals hiervoor verklaard is. Ik moet hier

nochtans een woord aan toedoen tot verklaring der woorden van
Matth. 3 : 10. Johannes de Doper, wanneer hij van de bomen spreekt, die geen
Joh. 15 : 2, 6. goede vruchten dragen, en ook van de woorden van Christus, die
van het afsnijden der ranken handelt, die in Hem zijnde geen
vruchten voortbrengen.

Elizabeth.

Och, doe dat toch, voordat gij 't vergeet; want deze en soortgelijke teksten hebben mij het hart ook menigmaal bezwaard.

Dathenus.

Die zaak is niet zwaar. Johannes en Christus handelen niet van
Joh. 15 : 5, 6. de bomen of wijnranken, die sommige of weinig vruchten voort-
brengen, maar die niets voortbrengen. Wie is er onder de kin-
deren Gods, die Christus door de Heilige Geest ingelijfd zijnde,
Matth. 10 : 42. of hij brengt door Gods genade somtijds enige vruchten voort?
Christus prijst de weduwe, als een, die zeer wel gedaan heeft,
die maar twee geldstukken in de schatkist geofferd heeft, en Hij
zegt ook, dat Hij een dronk water niet onbeloond wil laten. Hebt
gij niet gelezen, dat Christus een akker prijst, niet alleen die hon-
Matth. 13 : 8. derdvoudig, maar ook die dertigvoudig draagt? Die knecht werd
Matth. 25 : 22. ons wel geprezen, die maar twee talenten ontvangen had, heb-
Matth. 25 : 28. bende daarmee twee andere gewonnen, als ook die tien talenten
ontvangen had en andere tien daarmee gewonnen. Daarom is
er dan ook verschil tussen geen vruchten voortbrengen, gelijk van
de vijgeboom geschreven staat, die niets dan bladeren en schone
Rom. 12 : 3. schijn had, en tussen sommige vruchten, naar de mate der gaven,
Ef. 4 : 7. die een iegelijk ontvangen heeft. In het bouwen van de tabernakel
Exod. 35 : 23. des Heeren waren arme mensen die geitenvellen of haar brach-
ten Gode net zo aangenaam, als degenen, die goud, zilver of edel
gesteente brachten. Alzo is het ook nu.

Elizabeth.

Rom. 14 : 17. Och, broeder, mij dunkt, wanneer ik zoiets hoor dat ik van blijd-
schap en geestelijke vreugd door de Heilige Geest een ander
mens word. Maar ik bid u, vergeet uw voorgenomen onderwerp
niet en verklaar mij verder de Wet en haar eigenschappen, in
hoeverre gij dat nodig acht tot mijn onderwijzing.

Dathenus.

Dat wil ik door Gods hulp ook doen. Hebt gij vergeten, Eliza-
beth, dat gij eerder reeds gezegd hebt, dat wij vrij zijn van de

werken der Wet, zo veel als de ceremoniën aangaat, maar dat wij
toch tot volkomen gehoorzaamheid der tien Geboden verbonden
zijn, zo lang wij hier leven?

Elizabeth.

Dat heb ik gezegd, en ook nu zeg ik nog hetzelfde, dat wij God
een volkomen onderhouding Zijner geboden schuldig zijn, en dat
om twee oorzaken. Ten eerste, omdat Hij ons in het begin naar
Gen. 1 : 26.
Ef. 2 : 10.
2 Tim. 1 : 9.
zijn evenbeeld geschapen heeft, en ten andere, omdat Hij, daar
wij verdoemd en verloren waren, ons door Jezus Christus uit
genade heeft verlost en zalig gemaakt.

Dathenus.

Dit is recht en wel gezegd: dat zijn wij schuldig, zolang wij hier
Rom. 8 : 12.
leven. Maar zeg mij toch vrijuit, Elizabeth, denkt gij ook, dat
enig mens hier in dit leven de tien Geboden volkomen kan vol-
brengen?

Elizabeth.

Het schijnt wel, dat de mens door de hulp des Heiligen Geestes
Rom. 8 : 21.
Matth. 11 : 30.
1 Joh. 5 : 3.
Phil. 4 : 13.
zulks doen kan; want Christus zegt, dat Zijn juk liefelijk en Zijn
last licht is. Ook getuigt Johannes, zeggende: Dit is de liefde Gods,
dat wij Zijn geboden houden, en Zijn geboden zijn niet zwaar.
En daarom zegt Paulus: Ik vermag alle ding door Christus, die
mij machtig maakt.

Dathenus.

Hier zijt gij, o Elizabeth, weer zeer wijd verdwaald. Het is wel
Gal. 3 : 1.
Joh. 14 : 23.
1 Joh. 4 : 21.
Luc. 11 : 13.
1 Joh. 1 : 8.
Jes. 64 : 6.
Phil. 3 : 12.
waar, dat Christus' juk lieflijk en Zijn last niet zwaar is, want Hij
begeert niets anders, dan geloof en liefde van ons, waartoe Hij
ons zijn Heilige Geest geeft. Maar dewijl Christus de Zijnen
zonder ophouden leert bidden om vergeving der zonden, en
Johannes ook getuigt, dat de waarheid in ons niet is, zo wij zeg-
gen, dat wij geen zonde hebben, dan bewijst ons de Heilige
Schrift daarmee genoeg, dat in ons geen volkomen gerech-
tigheid is, die voor God bestaan kan, hoewel in ons een beginsel
der wedergeboorte en der heiligmaking is; want anders behoefden
wij de dood van Christus niet, zoals Paulus getuigt, zeggende:
Indien de rechtvaardigheid door de Wet komt, zo is Christus
te vergeefs gestorven. Maar God bekent het beginsel en stukwerk

voor volkomen gerechtigheid, omdat Zijn kinderen door het geloof Jezus Christus aannemen, in denwelken zij de volkomenheid, die voor God geldt, vinden en zich toeëigenen. In deze zin zegt Christus, dat Zijn Apostelen geheel rein waren, hoewel in hen nog zeer grote onreinigheden overgebleven waren, die niet klein, maar grof en tastelijk waren, zoals het daarna wel gebleken is. Toch, niettegenstaande, waren zij in der waarheid heilig, niet in zichzelf, maar in Jezus Christus. Alzo getuigt Christus, dat de Apostelen van de wereld niet waren, hoewel in hen al te veel wereldlijke genegenheden domineerden. En Paulus noemt overal de gelovigen de geroepen heiligen, de uitverkorenen Gods, de geheiligden, hoewel in hen nog veel gebreken en zonden waren, zoals zijn brieven en vermaningen genoegzaam getuigen. Zo werd Zacharias voor God onstraffelijk en rechtvaardig genoemd, en nochtans werd hij daarna vanwege zijn ongelovigheid met stomheid geslagen. God rekent Zijn kinderen de zonde, die zij gedaan hebben, niet toe, maar daartegenover rekent Hij uit genade de heiligheid en gerechtigheid van Christus, die zij niet gedaan hebben, wel toe, waarom zij van God als onderhouders Zijner geboden voor rechtvaardig worden gehouden, hoewel in hen maar een klein beginsel is van de heiligmaking, die God in Zijn Woord van ons eist. Als Paulus zegt, dat hij alles vermag, dan is hij met zichzelf niet in tegenspraak, maar leert daarmede alleen, dat hij door Gods genade armoede en weelde verdragen kan. Maar betreffende de volkomen onderhouding van de geboden Gods spreekt hij: Ik weet, dat in mij, dat is in mijn vlees, niets goeds woont; en het hele hoofdstuk leert ons het tegengestelde. Daarom zegt hij ook duidelijk, dat God door Christus gedaan heeft wat der Wet onmogelijk was.

Elizabeth.

Dit is grondig en waar, en helaas, ik voor mij moet bekennen en beklagen, dat al mijn doen en wetenschap stukwerk is, en zoals al verklaard is, dat mijn gerechtigheden als een onrein kleet zijn. Maar laten wij niet nalaten onze schuldige plicht te verbinden, om God in alle volkomenheid te dienen.

Dathenus.

Het is waar, Elizabeth, dat wij schuldenaars zijn en blijven. Maar de vraag is, of wij deze schuld door onszelf kunnen betalen, of dat deze betaald wordt door anderen? Zoveel ons aangaat, ge-

tuigt Petrus duidelijk: Wat verzoekt gij God door de discipelen een juk op de hals te leggen, hetwelk noch de vaders, noch wij hebben kunnen dragen; maar wij geloven door de genade des Heeren zalig te worden, gelijk zij ook doen. Daar leert Petrus, dat noch de voorvaders, noch zij, namelijk de Apostelen, de Wet konden volbrengen voor zover de volkomen onderhouding der Tien Geboden aangaat, want de ceremoniën waren licht te onderhouden. En, indien de gerechtigheid door de Wet komt, dan is Christus tevergeefs gestorven. Maar in Christus hebben de rechtgelovigen alles wat de Wet van hen eisen kan. Daarom wordt Christus ook het einde der Wet genaamd tot gerechtigheid van alle gelovigen. Want als de Wet volkomen gerechtigheid eist van de gelovigen, wijzen zij de eisende Wet op Christus, in Wie zij de gerechtigheid Gods, dat is, de gerechtigheid die voor God geldt, geworden zijn. Begeert de Wet, dat de gelovigen voor hun zonden betalen, zij wijzen haar weer op Christus, die daarvoor zo volkomen genoeg gedaan heeft, dat Hij ook het handschrift, dat tegen hen was, uitgewassen, weggenomen en aan het kruis genageld heeft, dat is, vernietigd heeft, zodat de Wet Gods hen niet méér dan Christus, met Wie zij één zijn, verdoemen kan. Hij heeft hen immers van de vloek der Wet verlost. Daarom zegt Paulus met recht: Dood, waar is uw prikkel, hel, waar is uw overwinning? De prikkel des doods is de zonde, en de kracht der zonde is de Wet. Maar God zij gedankt, die ons de overwinning gegeven heeft door Jezus Christus. Daaruit blijkt, dat wij door Christus vrij zijn, niet alleen van de kracht der Wet en der zonde, maar ook van de macht en geweld des doods en der hel. En daaruit komt de geestelijke roem en vrijmoedigheid van Paulus, die daar spreekt: Wie zal de uitverkorenen Gods beschuldigen? God is het die ze rechtvaardig maakt. Wie is het, die ze verdoemt.

Elizabeth.

Och, mijn vriend, dit zijn heerlijke, waarachtige en troostelijke leringen, die mijn verstand bijna te boven gaan. Daarom bid ik u, verklaar mij deze zaak wat begrijpelijker.

Dathenus.

Ik merk, dat gij nog geen recht onderscheid tussen Mozes en Christus hebt; want gij meent, dat Christus tot de ceremoniële

wetten niet drijft, gelijk Mozes zijn volk gedreven heeft, maar wat de onderhouding der Tien Geboden aangaat, dat Christus en Mozes daarin gelijk zijn.

Elizabeth.

Dat is inderdaad lang mijn mening geweest.

Dathenus.

2 Cor. 3 : 9. Maar hierin zijt gij ganselijk bedrogen; want zo groot het onderscheid is tussen dood en leven, zo groot is het onderscheid tussen Mozes en Christus. Dit is wel duidelijk af te leiden uit de woorden van Johannes, sprekende: Want de Wet is door Mozes gegeven, maar de genade en waarheid door Jezus Christus geworden. En, God heeft Zijn Zoon niet gezonden in de wereld, opdat Hij de wereld verdoemen zou, maar omdat de wereld door Hem behouden zou wezen. Hierom spreekt Christus: Meent niet, dat ik u bij de Vader verklagen zal; daar is er een, die u verklaagt, namelijk Mozes, waar gij op hoopt. Daarmee leert Hij, dat zoveel het ambt van een verklager verschilt van het ambt van een Middelaar, Zaligmaker, Verzoener of Voorbidder, ook Mozes' ambt zoveel verschilt van het Zijne. Want Mozes brengt alleen kennis van zonden, het gevoelen van Gods toorn, en volgende ongerustheid der consciëntie of vrees voor de verdoemenis; maar Christus neemt de zonde weg, mitsgaders de welverdiende straf der zonde, en brengt vrede en gerustheid in de consciëntie, en maakt de kinderen Gods een vrolijke goede moed, kortom, Christus geeft de Zijnen hetgeen Mozes van de zijnen eist.

Rom 3 : 20
en 7 : 7.
Deut. 27.

Gal. 3 : 10.
Rom. 4 : 15.
Joh. 5 : 45.

Gal. 3 : 13.
Jes. 53 : 5.
Rom. 5 : 1.

Ef. 2 : 14.

Rom. 8 : 1.

Matth. 9 : 2.
Fil. 4 : 4.
Luc. 2 : 10.

Elizabeth.

Och, dit onderscheid tussen Christus en Mozes is zeer nodig voor alle mensen, die met de pijnlijke en knechtelijke vrees des doods en verdoemenis beladen zijn; maar het valt de mensen zwaar, dit onderscheid recht te verstaan. Zoudt gij, o Dathenus, deze materie van de Christelijke vrijheid, die wij door Christus hebben, betreffende de verdoemende Wet van Mozes met enige gelijkenissen nog duidelijker kunnen verklaren?

Dathenus.

Gal. 4 : 1. Ik wil daartoe mijn uiterste plicht doen. De Heilige Geest heeft ons deze materie met verscheidene zuivere gelijkenissen wel ver-

klaard. Ten eerste met de gelijkenis van een kind, dat onder zijn voogden staat. Tussen zulk een kind en een knecht is bijna geen onderscheid, hoewel het kind een heer en erfgenaam is zijner goederen; maar het kind wordt door zijn voogden gedreven en gedrongen, geslagen en gesmeten; het moet in vrees verkeren, zolang het onder zijn voogden staat. Maar als het zijn leeftijd bereikt heeft, heeft het de vrijheid, om zijn goed met verstand naar zijn wil te gebruiken. Zo gaat het met de gelovigen ook, die onder de Wet zijnde altijd in vrees, angst en benauwdheid, als onder de tuchtmeester en voogd leven, van het gebruik hunner goederen en vrijheid, die God door Christus hun geschonken heeft, beroofd zijn. Maar als zij gekomen zijn tot mannelijke leeftijd, door het geloof in Jezus Christus, die hen van de voogdij verlost, zo zijn zij vrij, ja zonen en erfgenamen door Jezus Christus.

Gal. 3 : 24.

Gal. 4 : 7.

Elizabeth.

Dat is zeker zeer schoon en troostelijk, waaruit ik dit begrijp, dat de Wet niet méér macht heeft, om degenen, die tot Christus gekomen zijn, wegens de zonde, die Christus volkomen betaald heeft, aan te klagen of te verdoemen, dan een voogd, die uit zijn ambt ontzet is, nog macht heeft naar willekeur een jongeling te dwingen, die tot zijn jaren gekomen is en door de Overheid vrij en zijn zelfs man gemaakt is.

Jes. 53 : 5.

1 Joh. 2 : 2.

Col. 2 : 14.

Dathenus.

Gij verstaat de zaak recht. Die materie verklaart Paulus ook in de allegorie van Abrahams twee zonen, de een naar het vlees uit Hagar geboren, de ander naar de belofte uit Sara. Maar de dienstmaagd met haar zoon werd uit het huis gestoten, en mocht geen erfgenaam zijn met de zoon der vrije. Zo zijn ook allen knechten en Hagars kinderen, die door de werken der Wet der Tien Geboden de gerechtigheid zoeken; die blijven ook niet eeuwig in het huis. Maar de gelovigen, die in Christus uit genade de zaligheid zoeken, zijn kinderen van Sara, en zijn vrij, en vervolgens ook waarachtige erfgenamen. Dit is het wat Paulus ook leert, n.l., dat de heidenen, die de gerechtigheid niet navolgden, de gerechtigheid verkregen hebben, die uit het geloof komt. Maar de Joden zijn tot de gerechtigheid niet gekomen, omdat zij haar niet door het geloof, maar door de werken der Wet gezocht hebben.

Gal. 4 : 22.

Gen. 16 : 15.

Gen. 21 : 2

en 21 : 16.

Gal. 4 : 30.

Rom. 9 : 31.

Gal. 3 : 10.

Joh. 8 : 35.

Gal. 4 : 31.

Rom. 9 : 30.

Fil. 3 : 9.

Elizabeth.

Rom. 9 : 18. Hieruit blijkt dan wel, dat het niet gaat naar iemands willen of lopen, maar naar Gods ontfermen.

Dathenus.

Rom. 7 : 2. Dat is zeker. Maar de klaarste en schoonste gelijkenis, waarin ons deze materie verklaard wordt, geeft ons Paulus, waar hij een gelovig mens vergelijkt bij een vrouw, en Mozes bij de eerste man, maar Christus bij de tweede man van die vrouw. Daar leert Paulus, dat de vrouw verbonden is aan de eerste man, zolang hij leeft; maar zodra hij gestorven is, zo is zij vrij van de wet van de eerste man, zodat zij macht en vrijheid heeft, om zich tot een andere man te begeven. Zo is ook Mozes voor alle ware gelovigen, die Christus tot hun bruidegom en man door het geloof aangenomen hebben, dood en volledig gestorven. Daarom spreekt de Apostel duidelijk: Zo dan, mijn broeders, gij zijt ook der Wet gedood door het lichaam van Christus, omdat gij zoudt eens anderen wezen, namelijk diens, Die van de dood is opgewekt, opdat wij Gode zouden vruchten dragen. Zeg mij dan, Elizabeth, wat zijt gij bekommerd over de wet van de eerste man, die gestorven is, nu gij een ander door de Heilige Geest in het geloof uit genade getrouwd hebt, Die al uw schulden op Zich genomen en alzo volkomen betaald heeft, dat Hij niets schuldig gebleven is, en u al Zijn goederen deelachtig gemaakt heeft, zodat gij daarvan als van uw eigen goed roemen mag?

Joh. 3 : 29.
Ef. 5 : 25.
2 Cor. 11 : 2.
Rom. 7 : 4.
Hos. 2 : 18.
2 Cor. 11 : 2.
Ef. 5 : 30, 32.

Elizabeth.

Och, dat is zeer heerlijk en voor alle benauwde harten aan wie God de genade geeft uitermate troostelijk, om dat te verstaan en van harte vast te geloven. Maar het valt mij wat zwaar, zulks te begrijpen, en vooral om het mij waarlijk te kunnen toeëigenen.

Dathenus.

Dat is geen wonder. Daar zijn er maar al teveel, die geroepen zijn om anderen te leren en nochtans dit stuk nog niet zo grondig verstaan, als nodig is. Maar bid God om Zijn genade en overleg naarstig datgene wat ik u uit Gods Woord heb geleerd. Gij zult ondervinden en tot uw troost smaken en ook gevoelen, dat dit de gegronde waarheid is.

Elizabeth.

Dat dit de waarheid is, daar ben ik wel van overtuigd; want gij hebt mij niets voorgehouden, dan alleen Gods Woord. Ik hoop ook, dat de Heere mij dat geeft te gevoelen op Zijn tijd.

Dathenus.

Dat hoop ik ook. Maar bedenk wel, Elizabeth, hoe Paulus, nadat hij geleerd had, dat door de werken der Wet geen vlees voor God zal gerechtvaardigd worden, daarna met een vrijmoedig hart spreekt: Want door de Wet ben ik der Wet gestorven, omdat ik Gode leven zou. Ik ben met Christus gekruisigd, en ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij, en het leven, dat ik nu in het vlees leef, dat leef ik in het geloof des Zoons Gods, Die mij liefgehad heeft en Zichzelf voor mij heeft overgegeven. Ik maak de genade Gods niet te niet; want indien de rechtvaardigheid uit de Wet komt, zo is Christus tevergeefs gestorven.

Gal. 2 : 16.
Gal. 2 : 19.

Elizabeth.

Dat is voorwaar een troostvolle spreuk. Ik bid u, verklaar mij dit wat uitvoeriger.

Dathenus.

Dat wil ik doen. Ten eerste spreekt de Apostel, dat hij door de Wet der Wet gestorven is.

Elizabeth.

Dat is voorwaar een wonderlijke manier van spreken: Ik ben door de Wet der Wet gestorven.

Dathenus.

Dat is zo. Maar hoe wonderlijk het ook is, zo troostvol is zij ook en vol van heerlijke leringen. Gij hebt hiervoor al gehoord, hoe de wet als onze eerste man ons afgestorven is, en dat wij ook der Wet gedood zijn door het lichaam van Christus, dat is, door het wezen en de waarheid van alle schaduwen en figuren, die in Christus zijn. Daarom heeft de Wet met ons niet van doen, gelijk een gestorven man geen heerschappij over zijn vroegere huisvrouw heeft. Maar hoe nu zulk een vervreemding, ja afsterving, ontstaat en geschiedt, verklaart Paulus hier, als hij zegt, dat hij der Wet door de Wet gestorven is, dewijl de Wet mij anders geen

Rom. 7.
Joh. 1 : 17.
Hebr. 9 : 10, 11.

profijnt brengt, dan dat zij mij tot kennis der zonde brengt, en de toorn Gods en de vervloeking voor ogen houdt, zonder mij enige troost of hoop der zaligheid of des levens te geven; zo ben ik haar hierdoor geheel afgestorven, van haar vervreemd en afgescheiden.

Rom. 3 : 20,
Rom. 7 : 5, 7,
2 Cor. 3 : 7 en
8 : 9,
Deut. 27 : 26.

Elizabeth.

Dat is zeker waar; want de allerheiligsten der wereld kunnen in de Wet niet anders dan de welverdiende straf hunner zonden en verdoemenis zien en verstaan, waar Christus zegt, dat de mensen in de dag des oordeels rekenschap zullen geven van elk onnut woord, dat zij gesproken hebben.

Matth. 12 : 36.

Dathenus.

Dat is duidelijk; maar de Heere vergeeft de Zijnen dat alzo genadig, net zo nauw als Hij het met hen neemt, om hen te veroetmoedigen. Maar om met de verklaring van de genoemde spreuken voort te gaan, zo zegt de Apostel daarbij: Opatd ik Gode leven mocht; daarmede te kennen gevende, dat de mens niet eerder Gode leven kan, dan wanneer hij in Gods genade zijn leven zoekt, ja voordat hij der Wet is gestorven. Want die der Wet leven, dat is, die in de werken der Wet de zaligheid nog menen te verkrijgen, die hebben de kracht der Wet nog nooit gevoeld, die weten van de dood en verdoemenis niet waarin zij liggen, en daarom zijn zij noch hongerig noch dorstig naar Christus' gerechtigheid. Daarom zijn zij ook als doden voor God, gelijk de Farizeër was, die zichzelf prees, en op zichzelf vertrouwde, en alle andere mensen verdoemde. Want God begeert verslagen, bekommerde en benauwde harten, die hun armoede, behoefte en krankheid gevoelen, opdat Hij die met de rijkdom Zijner genade in Jezus Christus door de werking Zijns Heiligen Geestes vertroost, verkwikt, rijk maakt en geneest. Een voorbeeld is die jongeling die daar sprak, dat hij alle geboden Gods gehouden had van zijn jonkheid af, die leefde der Wet, en daarom was hij dood voor God. Maar de arme zondares, die met haar tranen Christus' voeten gewassen had, heeft de genade Gods in Christus door een vast geloof en vertrouwen des harten; die was der Wet gestorven en daarom leefde zij Gode.

Matth. 18 : 27.

Luc. 7 : 42.
2 Cor. 5 : 19.

Matth. 5 : 6.
Fil. 3 : 3.

Luc. 18.
Jes. 66 : 2.
Psalm 51 : 19.
Matth. 11 : 28.
Joh. 7 : 28.
Matth. 9 : 20.

Luc. 18 : 21.

Elizabeth.

Door deze gelijkenis begin ik, Gode zij dank, deze materie wat

beter te verstaan, namelijk, dat degenen die de verdoemde kracht der Wet niet gevoelen, nog der Wet leven, en daarom door de werken der Wet het leven en de zaligheid zoeken en verwachten; dezulken zijn dood voor God. Maar zij, daarentegen, die in de Wet niets dan hun zonden, dood, Gods toorn en hun welverdiende vervloeking bemerken, die Wet verlaten en tot Jezus Christus gaan, en door het geloof in Hem zich Gods genade toe-eigenen, die sterven der Wet en leven Gode, omdat zij door de bekentenis van hun nietigheid aan de genade Gods plaats geven en dezelve door het geloof zich toeëigenen.

Gal. 3 : 24,
25, 26.

Dathenus.

Zo verstaat gij de materie recht; want precies hetzelfde leert ook Paulus, als hij spreekt: Ik ben met Christus gekruisigd. En: Christus leeft in mij, Christus heeft Zich voor mij gegeven, dat is, ik ben met Christus één lichaam, en daarom is Zijn lijden en sterven mijn betaling en voldoening, en is Zijn leven in volkomen heiligheid en gerechtigheid mijn leven; want alles wat Hij heeft, dat heb ik met Hem gemeen; daarom dat Hij gestorven is en Zich overgegeven heeft, dat heeft Hij niet voor Zichzelf gedaan, maar voor mij, omdat Hij mij liefgehad heeft, zoals de Schrift ook elders zeer troostvol verklaart en leert. Ef. 5 : 25

Gal. 2 : 20.

Joh. 17 : 19.

Rom. 8 : 32.

1 Cor. 1 : 30.

1 Petr. 2 : 21.

Openb. 1 : 5.

Elizabeth.

Geloofd en gedankt zij God, Die mij gegeven heeft deze zeer troostvolle en evangelische leer te horen en redelijk te verstaan. Nu wil ik ook de eerste man, te weten Mozes, geheel afleggen en afsterven, en mij houden aan de tweede, namelijk aan Jezus Christus, Die mij ook heeft liefgehad en Zichzelf voor mij heeft overgegeven.

Gal. 2 : 20.

Dathenus.

God geve u daartoe Zijn genade. Nu dan, sta in de vrijheid, waarmede u Christus vrijgemaakt heeft, en laat u niet wederom met het juk der dienstbaarheid bevangen; of anders is u Christus niet nut. Maar die de Zoon vrijmaakt, die zijn in der waarheid vrij, en waar des Heeren Geest is, daar is ook vrijheid. Wie zal nu Gods uitverkorenen beschuldigen? Christus is voor ons gestorven, ja wat meer is, Die ook opgewekt is, Die ook ter rechterhand Gods is en voor ons bidt. Wie zal ons dan scheiden van de liefde Gods?

Gal. 5 : 1.

Joh. 8 : 32.

Rom. 8 : 33.

Elizabeth.

Dat is waarachtig. Als God stil zwijgt en tevreden is, ja om Zijns Zoons wil ons voor rechtvaardig houdt, wie is het dan, die oorzaak heeft om ons te beschuldigen?

Dathenus.

Num. 23 : 8. Niemand voorwaar. Maar gelijk als Bileam, die om onrechtvaardig loon Gods volk zocht en begeerde te vervloeken, en het niet vermocht te doen, zelfs tegen zijn wil gedwongen werd te bekennen: Hoe zal ik vervloeken, die God niet vervloekt? hoe zal ik schelden, die God niet scheldt? zo moeten ook al de vijanden wel laten rechtvaardig blijven, die God zelf voor rechtvaardig houdt en bekent. Daar is een aanklager, die ons dag en nacht aanklaagde, van boven nedergeworpen, en daartegen hebben wij Jezus Christus, de Middelaar en onze Voorspreker, Die eeuwig leeft en voor ons bidt. Nu Christus, de volkomen Rechter Zelf voor ons bidt en de Vader ons ook uit genade rechtvaardig houdt, en bekent, wie kan ons dan aan onze zaligheid schade aanbrengen?

Elizabeth.

Inderdaad geen schepsel, temeer, omdat Christus, aan de gerechtigheid des Vaders, voor ons volkomen genoeg gedaan heeft.

Dathenus.

Col. 2 : 14. Hij, die het handschrift, dat ons tegen was, vernietigd en aan het kruis genageld heeft, is niets schuldig gebleven. Daarom spreekt de Apostel zeer juist, dat Christus de Zijnen met één offerande in der eeuwigheid geheiligd heeft, dat is, volkomen en in waarheid. En dit is de oorzaak, waarom ook de kinderen Gods zo veel troost hebben in Gods gerechtigheid, alsook in Zijn barmhartigheid. Want omdat Hij rechtvaardig zijnde door Christus ten volle betaald is, kan Hij voor de schuld geen twee betalingen eisen; anders zou Hij onrechtvaardig zijn. En wat de volkomenheid der betaling van Christus betreft, die blijkt daaruit genoeg, dat Hij ten derden dage uit de dood is opgestaan, hetgeen niet geschied zou zijn, wanneer er nog ergens enige zonde van Zijn uitverkorenen geweest zou zijn, waarvoor Hij niet genoegzaam betaald had. Hierom spreekt Paulus, dat Christus is overgeleverd geweest in de dood om onze zonden, en opgewekt om onze rechtvaardiging.

Elizabeth.

De voldoening van het handschrift bewijst duidelijk zijn volkomen betaling. En daarom spreekt Johannes, dat Hij de verzoening is, niet alleen voor onze zonden, maar ook van de zonden der ganse wereld. Och, hoe troostvol en verheugend is het, dat de gelovigen zich zowel in Gods gerechtigheid kunnen verheugen en troosten, als in Zijn barmhartigheid. In de mate waarin andere mensen schrikken en beven voor Gods gerechtigheid, in die mate verblijden zij zich in Zijn barmhartigheid.

Dathenus.

Voorwaar, het is bovenmate vertroostend, zoals dat ook zeer heerlijk is wat Paulus zegt, dat God Christus, Die geen zonde gekend heeft, voor ons tot zonde gemaakt heeft, opdat wij in Hem zouden worden de rechtvaardigheid Gods. Zo zijn wij dan door de genadige toerekening des Vaders niet alleen rechtvaardig, maar de gerechtigheid zelf, overmits dat wij met Christus één zijn, Dewelke daar is Jehova, dat is, de ware wezenlijke God, onze Gerechtigheid, en de hoofdsom der rechtvaardigheid, die ons van haar overvloedige glans en heerlijke schijn heerlijk mededeelt. Want in Christus is ons niet stuksgewijs een gedeelte, maar alles gegeven: Daarom spreekt Christus: Ik heb de heerlijkheid hun gegeven, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij één zijn, gelijk Wij één zijn. En dit alles komt uit de ondoorgrondelijke fontein der liefde Gods, waarmede ons de Vader heeft lief gehad. Kunnen wij meerder of volkomener liefde bedenken of wensen, dan de liefde, waarmede God de Vader Zijn Zoon heeft lief gehad?

Elizabeth.

O onuitsprekelijke goedheid en barmhartigheid des Vaders! Wie kan deze liefde, ons arme zondaren bewezen, doorgronden en genoegzaam bedenken? Wie zou in de liefde van zulk een Vader niet branden en ontstoken worden? Och, hoe gelukkig zijn wij, Dathenus, aan wie deze genade nu in het Nieuwe Testament door Jezus Christus geschied is.

Dathenus.

Wel, gelukkig zijn wij voorwaar, Elizabeth, want geen tong kan het uitspreken, ja geen verstand kan het verzinnen, welke genade ons God in Christus bewezen heeft, toen Hij ons, als kinderen

Ef. 2 : 12.
Ef. 1 : 6.
Rom. 8 : 17.
2 Cor. 1 : 22
en 5 : 5.

des toorns, vijanden en goddelozen, tot Zijn beminde kinderen en erfgenamen, ja medeërfgenen met Christus gemaakt heeft van Zijn hemelse goederen, en daarvan alzo verzekert, dat wij daaraan niet kunnen twijfelen, tenzij dat wij God als een onwaarachtige, ja als een meinedige God willen beschuldigen. En zulk een genade is niet alleen ons wedervaren, maar ook al de gelovigen van het Oude Testament, die op Christus het vertrouwen huns harten vast gesteld hebben.

Elizabeth.

Rom. 4 : 12. Zo versta ik het ook. Want de kinderen kunnen geen beter erfgoed ontvangen, dan de vader voorheen gehad heeft, ofschoon
Matth. 13 : 16. zij de kennis en openbaring der genade Gods nu duidelijker en volkomener hebben, dan diegenen uit het Oude Testament, zoals gij mij hiervoor duidelijk hebt aangetoond.

Dathenus.

Jes. 53 : 3, 17. Dat hebt gij recht onthouden en wel begrepen. Daarom heeft Jesaja als hij door de Heilige Geest van Christus spreekt, niet getuigd als van Een, die na vele jaren komen zou, maar als van Een,
Hebr. 11 : 1. die reeds gekomen was en alles volbracht had, omdat het geloof hem de toekomstige zaligheid als tegenwoordig voor ogen gesteld heeft, gelijk ook Christus zegt, dat Abraham Zijn dag gezien
Joh. 8 : 58. heeft. En Paulus getuigt, dat de steen, waaruit de Israëlieten
1 Cor. 10 : 4. dronken, Christus was, en dat de voorvaderen en wij allen enerlei geestelijke spijs gegeten hebben, en enerlei geestelijke drank
Joh. 1 : 29.
1 Joh. 2 : 2.
Hebr. 13 : 8
en 9 : 19, 20. gedronken hebben. Want de kracht van de offerande van Christus, die eenmaal ter bestemder tijd te Jeruzalem geschied is, strekt
Matth. 11 : 3. zich uit van het begin der wereld tot het einde, om hen zalig
Matth. 8 : 11. te maken die deze offerande van Christus door het waarachtig geloof aannemen en zichzelf toeëigenen.

Elizabeth.

Och Dathenus, nu hebt gij mij over al datgene wat mijn consciëntie bezwaarde volkomen voldaan en tevreden gesteld. Nu klaag ik anders niet, dan dat ik Gode mijn kinderlijke, verschuldigde dankbaarheid voor zulke weldaden niet bewijzen kan.

Dathenus.

Hebr. 4 : 16.
Fil. 4 : 4. Wij moeten met een vrijmoedig geloof en vrolijk hart uit geloof en kinderlijke liefde, naar de gaven, die God ons gegeven heeft.

ons best doen. Doch zo, dat wij onszelf nergens mee kwellen
1 Tim. 1 : 15. waarin wij uit zwakheid te kort komen, aangezien wij de volkomenheid in Christus hebben. Anders maken wij van Christus een
2 Cor. 12 : 9. andere Mozes, en betonen, dat wij geen kinderlijke, maar een
2 Cor. 5 : 21. knechtelijke geest hebben ontvangen, wederom vrezende. Gedenk
Rom. 8 : 15. hoe Johannes zegt: Hierin is de liefde in ons volkomen, dat wij
1 Joh. 4 : 17. vertrouwen hebben in de dag des oordeels, dat gelijk Hij is, wij
ook alzo zijn in de wereld. Let goed op deze woorden. Waarom
zouden wij in de dag des oordeels geen vertrouwen hebben, omdat wij, als wij in het geloof sterven, niet in de verdoemenis en
Joh. 5 : 21,
22. in het oordeel komen, maar door de dood in het leven dringen,
Col. 2 : 11. daar in het laatste gericht Christus als Rechter is verordineerd,
1 Joh. 2 : 1. Die voor ons ten volle betaald heeft, en nu onze Voorspraak is.
Joh. 17 : 24. Die ook gezegd heeft: Ik wil, Vader, dat waar dat Ik ben, ook
Rom. 8 : 23.
Hebr. 2 : 11. die zijn, die Gij Mij gegeven hebt. Welke reden hebben wij dan,
1 Joh. 2 : 2. om enigszins te vrezen, daar de eiser ons voor rechtvaardig be-
1 Tim. 2 : 6. kent, en de Rechter onze Broeder, Betaalheer, Voorspraak en
Advocaat is.

Elizabeth.

Wie zou dat grondig overdenken, en niet vrolijk en getroost zijnde met Paulus spreken: Ik ben verzekerd, dat noch dood noch leven, noch enig ander schepsel, ons zal scheiden van de liefde
Rom. 8 : 38. Gods, die daar is in Jezus Christus. Doch ik klaag alleen, zoals ik gezegd heb, daar ik mijn dankbaarheid niet beter bewijzen kan, omdat ik mij nog met zoveel zonden bevochten en beladen vind.

Dathenus.

Dat hebt gij, o Elizabeth, met al Gods uitverkoren kinderen
Job 25 : 2.
Jes. 64 : 6.
Spr. 20 : 9. gemeen. Want wie is er onder hen ooit geweest, die door God tot genade aangenomen, en met vele heerlijke gaven en weldaden
Job 3 : 1.
2 Sam. 11 : 4. verrijkt zijnde, en niet menigmaal in zware zonden gevallen is? Nochtans heeft God hun de zonde niet toegerekend, maar hen
Psalm 32. als Zijn kinderen erkend. Want voorwaar, daarin bestaat des
2 Cor. 5. mensen zaligheid, dat ofschoon hij met vele zonden beladen is, deze
Jer. 31 : 34. hem nochtans niet toegerekend, maar vergeven, ja geheel ook ver-
geten worden.

Elizabeth.

Dit is alles waar; maar als ik mijn hart en gemoed aan de regel
Gal. 6 : 16. der dankbaarheid recht onderzoek, bevind ik, dat hoewel ik de

kennis der waarheid ontvangen heb, ik nog dagelijks menigmaal en zwaar kom te zondigen. Daarom kan ik mijn hart zeer kwalijk troosten en recht tevreden stellen.

Dathenus.

O Elizabeth, wat hoor ik nu? Mij dunkt, dat gij achterwaarts leert en terug gaat. Gij hebt God zo heugelijk geloofd en gedankt, voor al datgene wat Hij u geopenbaard heeft, en wilt gij wederom ongetroost en kleinmoedig worden?

Elizabeth.

Aangaande de genade Gods, die Hij andere mensen bewezen heeft, beken ik wel, dat het waar is; ook zoveel de zonden mijner onwetendheid aangaat, ben ik wel verzekerd, dat deze mij vergeven zijn. Maar mijn dagelijkse zonden, die niet gering, maar vele, groot en zwaar zijn, die bekommeren mij en maken mij bijna kleinmoedig.

Dathenus.

Wat is dat te zeggen, geliefde Elizabeth? Wilt gij Christus wederom een Mozes maken? Is Hij uw Aanklager of uw Betaalheer, Verlosser, Voorspraak en Middelaar? Heeft Hij uw zonden maar gedeeltelijk of geheel en al vergeven? Is Hij een volkomen of maar een halve Zaligmaker? Gelooft gij niet, dat Hij al uw zonden tot het einde uws levens, ja totdat de ziel van het lichaam scheiden zal, betaald en genoeg gedaan heeft? Heeft Hij het handschrift, dat tegen u was, verdelgd en te niet gedaan, en wie kan u dan om betaling manen of aanspreken? Zal God, om uwentwil, nog onrechtvaardig worden, en van een schuld dubbele betaling eisen? Zo God u voor rechtvaardig bekent en Christus voor u bidt, wie zal u aanklagen? Heb ik tevergeefs u zo lang onderwezen en met zulk een moeite getroost? Voorwaar, met recht zegt de Schrift, dat het geloof een gave Gods is, en dat niemand tot Christus komt, of hij moet daartoe van de Vader getrokken worden.

Elizabeth.

O broeder, heb toch geduld met mijn zwakheid. Ik hoop, dat uw arbeid niet tevergeefs wezen zal, maar gelijk het gezaaide zaad eerst in het aardrijk versterven moet, opdat het vruchten voort-

brengt, zo moet ook het woord, dat gij verkondigd hebt, in mijn hart sterven, eer het geworteld wordt en vruchten dragen kan. Ik wil het in mijn hart bewaren en overleggen, zoals Maria, de moeder van Christus, ook gedaan heeft. Intussen dunkt mij, dat ik de grootste zondares ter wereld ben.

Luc. 2 : 19
en 11 : 28.

Dathenus.

Dat hoor ik gaarne, en ik twijfel ook niet, of dit woord zal te zijner tijd zijn goede vruchten bij u voortbrengen. En dat gij zo'n gevoelen over uzelf hebt, daarin doet gij recht. Want alzo moet een ieder mens met de verloren zoon bekennen: Ik heb gezondigd tegen de hemel en voor u. Daarom schaamt zich Paulus ook niet te bekennen, dat hij onder alle zondaars de grootste was. Maar zulk een bekentenis moet ons niet dienen tot kleinmoedigheid, maar juist tegenovergesteld, opdat door onze schande Gods barmhartigheid groot gemaakt wordt. Doch ik ben verzekerd dat uw misdaad niet is de zonde tot de dood, waarvan wij reeds gesproken hebben.

Luc. 15 : 18.

Elizabeth.

Och, moge de Heere mij daarvoor behoeden. Ik hoop in deze mijn zwakheid bij de bekende waarheid des goddelijken Woords te leven en te sterven. Desniettenstaande is de mens toch wel der zonden onderworpen, die ook groot en zwaar zijn.

Dathenus.

Dat is waar. Maar dat zijn zonden niet tot de dood, die de gelovigen zelf niet doen, maar die de zonde doet, die tegen hun wil in hen woont. Daarom is in de kinderen Gods niets verdoemelijks, zoals reeds verklaard is. Maar opdat gij verstaan mocht, dat u hier niets anders wedervaart, noch ook overkomt, dan wat ook de allerheiligste kinderen Gods wedervaren en overkomen is, wil ik u enkele voorbeelden voorhouden van zware vallen en zonden der voortreffelijkste mannen Gods, opdat gij overleggende de zeer grote menselijke zwakheid aan de ene kant, en daartegenover de grote barmhartigheid Gods, welke Hij hun beeweest, gij hoop en levende troost door het geloof, mitsgaders de werking des Heiligen Geestes, in uw hart gevoelen mocht. Want tot dat einde heeft de Heilige Geest die tastbare of zeer grove zonden der uitverkoren heiligen doen beschrijven.

1 Joh. 5 : 16.
Rom. 7 : 20.
Rom. 8 : 1.

Elizabeth.

Dat begeer ik wel te horen, opdat ik daardoor door Gods genade enige betere versterking over mij mocht gevoelen.

Dathenus.

Rom. 3 : 27. Dat wil ik dan eenvoudig doen, niet om iemand in zonden te
1 Cor. 1 : 30. voeden, maar om te bewijzen, dat ze geen oorzaak hebben van
2 Cor. 1 : 17. roemen, en dat daarom de eer en prijs hunner zaligheid Gode al-
leen moet toegeschreven worden; en dat de gelovigen, die in
Rom. 6 : 23. zulke of nog zwaarder zonden uit menselijke zwakheid komen te
Ef. 2 : 8. vallen, daarom niet met Kaïn kleinmoedig moeten zijn, maar
1 Cor. 1 : 7. vast moeten vertrouwen, dat God hun om Christus' wil zeker ge-
n. 4 : 13. nadig zal zijn, en alle hun zonden, hoe groot ze ook zijn, vol-
gens Zijn belofte vergeven en vergeten zullen worden.
Joh. 1 : 17.
Rom. 3 : 24.
Jes. 1 : 16.
Psaln 25 : 15.
Hebr. 8 : 12.

Elizabeth.

Matth. 7 : 4. Het moet verre van ons zijn, dat wij de zwakheid der kinderen
Gods overleggende, hen daardoor zouden willen verachten. Want
Psaln 32 : 6. wie is hij, die ook in zichzelf niet dergelijke zonden zal vinden?
Maar omdat de Heilige Geest die zwakheden heeft laten beschrij-
ven, mogen ze door ons wel verhandeld worden. Ga daarom
verder en ik wil naarstig luisteren en in zaken waarin ik twijfel
zal ik u ook ondertussen verdere uitleg vragen.

Dathenus.

Gij hebt de vrijheid dat te doen. Maar vooraf moet gij wel be-
seffen, Elizabeth, dat de Heilige Geest niet gewild heeft dat alle
Psaln 62 : 10. zonden en gebreken van de kinderen Gods beschreven werden,
en 103 : 14. gelijk als hun deugden beschreven zijn; maar Hij heeft alleen
Job 15 : 14, enkele misdaden opgetekend, om te bewijzen wat alle mensen,
15, 16. hoe heilig zij ook zijn, in zichzelf zijn, zodra de Heere Zijn hand
Rom. 11 : 32. van hen aftrekt; en verder ook om te leren, dat ze niet uit ver-
Ef. 2 : 8. dienste der werken, maar alleen uit genade zalig zijn.
2 Cor. 1 : 9.

Elizabeth.

Ik hou dit voor waarachtig, want zo het alles beschreven zou zijn,
Joh. 21 : 25. dan zou de wereld de boeken niet kunnen omvatten, zoals Jo-
hannes betuigt.

Dathenus.

Vooreerst is genoegzaam bekend, wat een eerlijk man Gods
Noach geweest is, die, toen de gehele wereld van God afgeweken
was, genade bij God gevonden heeft, en in de zondvloed met
zijn achtal gespaard en bewaard werd. Petrus noemt hem een
predikant of leraar der gerechtigheid, en de Apostel noemt hem
in de Hebreënbrief ook vanwege zijn geloof zeer eerlijk.
Gen. 6 : 8
en 7 : 8.
1 Petr. 3 : 20.
2 Petr. 2 : 5.
Hebr. 11 : 7.

Elizabeth.

Hij is ook zonder twijfel een eerlijk man geweest. Hij heeft toen
hij 600 jaar oud was, voor de zondvloed de gesteldheid der eerste
wereld wel gezien en gekend. En na de zondvloed heeft hij in
de 350 jaar dat hij nog leefde, het schrikkelijk oordeel Gods over
de ganse wereld wel gezien, en daarna werd hij als een andere
of tweede Adam de vader aller mensen, die op aarde leven; want
uit hem en uit zijn kinderen komen alle volken der aarde.
Gen. 5 : 32.
Gen. 9 : 28.
Gen. 7 : 23,
24.
Gen. 10 : 1.

Dathenus.

Hoewel hij zulk een man was, en wat voorzegd was, gezien heb-
bend, heeft hij zich bedronken, zodat hij in zijn hut naakt en ont-
dekt liggende zijn vrome kinderen bedroefd en geërgerd heeft,
en de boze Cham aanleiding gaf hem te bespotten.
Gen. 9 : 21,
22.

Elizabeth.

Die zonde (God betere het) is zeer algemeen, en wordt bij de
mensen vrijwel voor geen zonde meer geacht.

Dathenus.

Als wij over de zonde moeten oordelen, dient dit niet naar de
mening van de mensen, maar naar het getuigenis van Gods Woord
te geschieden. Paulus verbant uit het rijk Gods zowel de dronk-
aards, als afgodendienaars, overspelers, dieven en rovers. Was
zo'n dronkenschap niet een zware misdaad in hem, die zo'n
verschrikkelijk voorbeeld van de gramschap Gods tegen de zon-
de der wereld gezien had, en aan wie zulke genade Gods weder-
varen was? Bovendien was de ergernis, die hij zijn kinderen
gaf, geen kleine misdaad, gelijk Christus wel leert. En hoeveel an-
dere zonden volgen uit dronkenschap? Daarom hebben ook som-
mige heidenen de misdaden, in dronkenschap begaan, met dub-
bele straf gestraft.
1 Cor. 6 : 10.
Gal. 5 : 21.
Gen. 7 : 23.
Matth. 18 : 6.

Elizabeth.

Ik wil ook de dronkenschap geenszins goedpraten; want zij maakt een redelijk mens aan de onredelijke beesten gelijk. Daarom ben ik ook van deze zonde, gelijk alle andere, van harte een vijand.

Dathenus.

2 Petr. 2 : 7. Wat dronkenschap voor zonde teweeg brengt blijkt maar al te goed uit het voorbeeld van Lot, niettegenstaande dat Petrus hem een rechtvaardige noemt, die van de onkuise omgang der bozen vervoerd was. Zijn misdaden waren voorwaar zeer groot; want hij had het verschrikkelijk oordeel Gods over Sodom en de andere steden gezien. Ook, dat zijn vrouw, omdat zij alleen maar omgezien had, in een zoutkolom veranderd was. En nochtans drinkt hij zich zo dronken, dat hij met zijn eigen dochters ontucht bedrijft en ze bevrucht, hetwelk een bloedschande is, waarvoor zich de heidenen schamen zouden. Nu doet hij dit niet alleen een keer, hetgeen al meer dan te veel is, maar de andere dag beslaapt hij zijn andere dochter, die ook van hem zwanger en bevrucht werd. Was dit niet een gruwelijke zonde en een ergelijk voorbeeld, om alle deugd, eerbaarheid en vreze Gods uit de harten van zijn dochters en alle mensen weg te nemen, en die geheel van alle godzaligheid af te keren?

Elizabeth.

Ja, voorwaar, maar de Schrift zegt, dat zijn dochters dat deden, omdat zij meenden, dat er geen mannen meer op aarde waren.

Dathenus.

Dat verontschuldigde noch de dochters, noch de vader. De natuur behoorde van zo'n daad een afgrijzen te hebben, al hadden de mensen nooit van God of Zijn gebod horen spreken. Maar ik wil hier in het bijzonder van Lots misdaad spreken, die Petrus de rechtvaardige noemt.

Elizabeth.

Voorwaar, zijn misdaad is lelijk, ja gruwelijk en menigvuldig groot.

Dathenus.

Nochtans wordt hem deze schandelijke misdaad nergens verweten, noch ook toegerekend, waarin wij de onuitsprekelijke ge-

nade Gods over Zijn kinderen opmerken kunnen. Door die genade worden hun zonden, zodra zij zich tot Hem bekeren, zo wit als sneeuw en wol gemaakt, al is het dat zij in zichzelf karmozijnkleurig, ja als bloed rood en lelijk zijn. Jes. 1 : 18.

Elizabeth.

O diepe afgrond der barmhartigheid Gods. Met recht mogen wij wel met de Profeet spreken: Waar is zulk een God, als Gij zijt, die de zonden vergeeft en de misdaad van de overgeblevenen Zijns erfdeels niet aanziet, Die Zijn toorn niet eeuwiglijk houdt; want Hij is barmhartig. Hij zal Zich onzer weder ontfermen, onze misdaad uitdelgen en al onze zonden in het diepste der zee werpen. Micha 7 : 18.
Ps. 103 : 10.

Dathenus.

Deze God, o Elizabeth, is ook uw God en Vader door Jezus Christus geworden. Hij is en blijft altijd Zichzelf gelijk, en Zijn Woord is bestendig en waarachtig. Daarom zie toe, dat gij Hem de eer geeft die Hem toekomt en leert altijd op Hem betrouwen. Maar het zou te lang duren, wanneer ik door zou gaan met het verklaren van de gebreken en fouten van Abraham en alle anderen. Daarom wil ik slechts de meest opvallende misdaden der voornaamste kinderen Gods alhier kort aantekenen. Joh. 20 : 17.
Jes. 43 : 10,
11, 12.
Jes. 54 : 9.

Elizabeth.

Maar kijk toch uit wat gij zegt, Dathenus. Zou dan ook in Abraham, die een vader aller gelovigen was, iets zijn, dat met recht gestraft zou mogen worden, nadat hij geroepen was, de afgoden heeft verlaten en de heerlijke beloften van zegeningen voor alle volken in zijn zaad ontvangen had? Rom. 4 : 16.
Gen. 12 : 1.
Josua 24 : 1.
Gen. 12 : 3.

Dathenus.

Ik weet wat ik zeg, Elizabeth. Gelijk Abraham uit genade geroepen en gerechtvaardigd werd, zo is hij ook uit genade zalig geworden, en daarom heeft hij niets waarmee hij zich beroemen kan bij God. Maar hoewel hij stof en as was, zo heeft hij nochtans genade gevonden bij God de Heere. Meent gij, Elizabeth, dat hij niet gezondigd heeft, toen hij de beloften ontvangen had, en daarna uit ongeduld klaagde, dat hij geen zaad verkreeg, en dat Eliëzer, de zoon van zijn huis zijn erfgenaam zou moe- Hand. 15 : 11.
Rom. 4 : 2.
Gen. 16 : 3.
Gen. 15 : 3.

ten zijn, en zich daarna, ook tegen de eerste instelling van het huwelijk uit ongeduldigheid van Sara, tot de Egyptische Hagar begaf, en zo naar het vlees zaad zocht, terwijl hij bij zichzelf lachte en zei: Zal mij, die nu honderd jaren oud ben, een zoon geboren worden, en zal Sara, die negentig jaar oud is, baren? Och, dat Ismaël leven mocht voor u; Daarom zien wij, dat in Abraham, ook na zijn rechtvaardigmaking, grote en zware zonden en gebreken geweest zijn, zoals ongeduldigheid, ongeloof of twijfel aan Gods beloften en almachtigheid, het volgen van zijn vleselijk gevoelen, lachen of spotten met Gods beloften uit ongeloof, toen God hem ten derden male en ook met name uit Sara een zoon beloofde. En dit ongeloof of twijfeling van Abraham, blijkt nog duidelijker toen hij niet alleen Gods vaderlijke beloften, waarmede Hij hem toegezegd had: gij zult een zegen zijn, meer dan eens wantrouwde, zich voor zijn vrouw schamend, haar uit een ongelovige vrees gevraagd heeft, dat zij zeggen zou dat ze zijn zuster was. En nadat hij Gods vaderlijke bescherming, zorg en hulp zo kennelijk ondervonden had, is hij weer in hetzelfde ongeloof gevallen en heeft zijn vrouw nog eens in het gevaar van geschonden te worden gebracht, waarom hij ook terecht van Abimelech bestraft werd.

Elizabeth.

Dit heb ik nooit zo grondig en diep, overwogen. Hieruit merk ik, dat er ook (zoals Job zegt) onder Zijn heiligen niemand onstrafelijk is. Toch komt het mij voor, dat Abraham in het misbruik van het huwelijk wel verontschuldigd kan worden. Want Sara gaf hem Hagar tot een huisvrouw en geschiedde het dus met haar toestemming. En aangaande zijn geloof, spreekt Paulus duidelijk tot zijn eer, dat hij in de belofte Gods niet getwijfeld heeft door ongeloof, maar heeft Gode eer gegeven. Ja, hij zegt ook, dat hij gehoopt heeft boven hope, dat is, hij heeft gehoopt waar niet meer te hopen was; want hij heeft zijn ouderdom niet aangezien, noch de verstorven moeder van Sara, maar hij heeft op God gezien, die machtig was om Zijn beloften te vervullen.

Dathenus.

Ik weet wel, dat Sara hem Hagar tot ene vrouw gegeven heeft. Maar de vraag is, Elizabeth, of Sara, volgens Gods ordinantie, het heeft mogen doen, en of Abraham met een goede consciëntie

deze vleselijke raad heeft mogen opvolgen zonder te zondigen. Zoudt gij, als voorbeeld, wanneer gij onvruchtbaar waart, uw dienstmaagd aan uw man tot een vrouw mogen geven, zonder te zondigen, en zou hij die met een goede consciëntie mogen aan-nemen?

Elizabeth.

Mij dunkt, dat Sara dat wel doen mocht, want er was in die tijd nog geen wet gegeven die het tegendeel beval. En waar geen wet is, daar is ook geen overtreding. Maar met de vrouwen in het Nieuwe Testament ligt dat anders; want de Heilige Geest leert ons duidelijk, dat elke man zijn eigen huisvrouw zal hebben en iedere vrouw haar eigen man.

Dathenus.

Gij begrijpt de zaak niet recht. Sara heeft hierin niet meer macht noch vrijheid gehad dan de vrouwen onder het Nieuwe Testament; want de ordinantie van het huwelijk, namelijk de wettige verbinding van een man met een vrouw, welke twee één vlees zijn, waarop Paulus ziet, wordt niet door Paulus geleerd, maar heeft God Zelf van den beginne ingesteld. Daarom heeft God voor de man niet twee of drie vrouwen geschapen, maar tot één man alleen één vrouw, waarvan Hij daarna gesproken heeft: En die twee zullen één vlees zijn. Hierom verwijst ook Christus de Farizeën naar de eerste instelling des huwelijks, zeggende: Van den beginne was het alzo niet. En al is het, dat de Wet nog niet geschreven was, nochtans leert Paulus, dat ook van Adam tot op Mozes de zonde in de wereld geweest is, waardoor de dood heerschappij over alle mensen gehad heeft. Waar dan de dood macht heeft, daar is zeker de zonde, en waar de zonde is, daar is ook de Wet; want waar geen Wet is, daar is ook geen zonde, zoals gij zelf zojuist gezegd hebt.

Elizabeth.

Dat is gefundeerde taal die ik niet kan tegenspreken. Daarom moet ik bekennen, dat Sara deze raad uit ongeduld gaf, en dat, toen Abraham die opvolgde, beiden gezondigd hebben. Toch is Abraham, toen hij voor Ismaël bad, verhoord, en Ismaël is gezegend, ja is wonderlijk in het leven behouden door de dienst van de engel.

Dathenus.

Hieruit merkt men Gods grote barmhartigheid, zelfs over bozen en ondankbaren. Maar als wij over dat onderwerp gaan spreken en ondankbaren. Maar als wij over dat onderwerp gaan spreken
Matth. 5 : 45. zou'er geen eind aan komen. Want Lot heeft ook bij zijn dochters
Gen. 19 : 37 en 18 : 17. twee geslachten voortgebracht. En uit de bloedschande van Juda
Matth. 1 : 3, 6. werd Fares geboren, en uit Bathseba die Uria's vrouw geweest
Gen. 21 : 2 en 21 : 12. was, werd Salomo geboren, uit welke beiden naar de menselijke
natuur Christus voortgekomen is. Daar zijn Juda, David en Lot niet
om te verontschuldigen. Maar dit gesprek nalatend, zeg ik verder
dat Sara daarna Hagar met haar zoon heeft uitgedreven, opdat hij
Gal. 4 : 13. geen erfgenaam wezen zou. En als God ook Abraham bevolen
heeft, dat hij Sara hierin volgen en gehoorzaam zou zijn, en als de
1 Cor. 1 : 7. Heilige Geest getuigt, dat Ismaël naar het vlees geboren was, zo
kunt gij hieruit wel begrijpen, dat dit naar de Wet Gods geen wet-
telijk huwelijk was, ofschoon het naar het gebruik des lands een
huwelijk geweest is; want de kinderen, die uit een wettelijk hu-
welijk geboren worden, noemt Paulus heilig, al was ook maar een
van de gehuwden gelovig.

Elizabeth.

Ik erken, dat ik dit niet kan wederleggen. Maar elk antwoord
hebt gij op wat ik van Abrahams sterk en vast geloof uit Paulus'
brieven naar voren heb gebracht?

Dathenus.

Wat Paulus van Abrahams geloof zegt is waar. Want Abraham,
door Gods genade en kracht gesterkt, heeft geloofd, en zijn geloof
werd hem tot rechtvaardigheid gerekend. Maar als de Heere
Zijn hand een weinig van hem afliet, is hij in zwakheid des ge-
loofs gevallen, en heeft gestruikeld, zoals de voorbeelden van het
nemen van Hagar, het schamen voor en afstand doen van zijn
vrouw, en meer andere stukken reeds aantoonde. En in dezelfde
twijfel aan Gods vaderlijke zorg en bewaring is Izaäk ook geval-
len, niettegenstaande de voorbeelden, die hij van zijn vader had
gezien, en de beloften, die hij van God zelf had ontvangen.

Elizabeth.

O broeder, met recht zegt Paulus: Wat hebt gij dat gij niet
ontvangen hebt? Want wij zijn van ons zelf onbekwaam, om iets
goeds te denken. Daarom moet ook de allerheiligste wel bidden:

Ga met uw knecht niet in het gericht, o Heere, want voor U Ps. 143 : 2.
zal geen levend mens rechtvaardig zijn.

Dathenus.

Dat is waar. Want als Job, die door God hoog geprezen wordt, Job 1 : 8 en
9 : 3. moet belijden, dat hij op duizend niet een kan verantwoorden, hoe
moeten wij, die geenszins bij hem te vergelijken zijn, over onszelf
dan niet bekennen? En als zij, die alles gedaan hebben wat hun be-
volen was, onnutte knechten zijn, hoe onnut moeten wij zijn, die
niet één gebod volkomen naar Gods wil onderhouden hebben? Luc. 17 : 10.
En hoe kan een kind van een onreine vrouw rein zijn? Zelfs de
maan schijnt nog niet en de sterren zijn ook niet rein voor Zijn
ogen; hoeveel minder nog een worm, een mensenkind? Daarom
heeft ook Elifaz met recht gezegd: Wat is de mens, dat hij rein Job 15 : 14.
zou zijn, die van een vrouw geboren is? Zie, onder Zijn heiligen is
niemand rechtvaardig, en de hemelen zijn ook niet rein voor
Hem, hoeveel minder de mens, die een gruwel en boosheid is, die
het onrecht indrinkt als water.

Elizabeth.

Dat is precies hetzelfde als waar ik voorheen ook over geklaagd
heb. Toch hebben Jobs vrienden dit alleen bekend, die daarna Job 42 : 7, 8.
door God gestraft werden, omdat zij kwalijk gesproken hadden;
daarom moest Job voor hen offeren en bidden.

Dathenus.

Het is waar, Elizabeth, dat zij hierin onrecht gesproken hebben
en zij Job als een goddeloze veracht en verdoemd hebben, al- Job 42 : 7, 8.
leen omdat hij van God op een vreselijke wijze verzocht en be-
proefd werd. Maar God deed dit in feite niet vanwege de zonden
die Job gedaan had, maar omdat Hij aan hem Zijn rechtvaardig- Job 4 : 5, 6
heid zou bewijzen, en daarna ook Zijn trouw, waarheid, goedheid en
almogendheid weer aan hem zou betonen, en voor alle mensen en
een toonbeeld van lijdzaamheid zou geven. Maar wat de boze en Job 42 : 10.
verdorven natuur des mensen aangaat, en de zonde, die hem tot
de dood toe aankleeft, en ook in de allerheiligsten tegen hun wil
blijft bestaan, hebben die vrienden van Job niet anders beleden, Jac. 3 : 11.
dan wat Job ook bekend heeft, toen hij zei: Wie zal een reine ge- Job 14 : 4.
ven uit de onreine? En later bekend hij ook: Ik heb onwils ge-
sproken, dingen die te hoog voor mij waren; daarom verfoei ik
mij en doe boete in stof en as.

Elizabeth.

Nu beken ik Dathenus, dat het waar is, wat gij mij in het begin gezegd hebt, namelijk, dat de hoogste volkomenheid van de mens in dit leven gelegen is, in het recht gevoelen en bekennen van zijn onvolkomenheid. Maar ga verder in uw betoog.

Luc. 18 : 13.
Rom. 7 : 24.

Dathenus.

Dat wil ik ook doen. Nu wij het toch over Job hadden, was het ook niet een gruwelijke zonde van hem, toen hij de nacht zijner ontvangenis en de dag zijner geboorte zo vreselijk vervloekte? En dat deed hij niet slechts eenmaal en ondoordacht, maar hij herhaalde nog eens dezelfde vervloeking, niettegenstaande de vermaning en onderwijzing van zijn vrienden door te zeggen: Waarom hebt Gij mij uit de baarmoeder voortgebracht? Och, dat ik was omgekomen, en dat mij nooit iemand gezien had. En nochtans getuigt de Heere van hem, dat zijns gelijke in het land niet gevonden werd, zo oprecht godvrezende en het kwaad vermijdende. Dezelfde lastering en ongeduldigheid zien wij ook bij Jeremia, die, zoals men duidelijk lezen kan, ook daartoe is vervallen, niettegenstaande hij in zijn moeders lichaam tot een profeet afgezonderd en geheiligd was.

Job 10 : 18.
Jer. 1 : 15
en 20 : 17.

Elizabeth.

Over deze lasterlijke vervloeking moeten zich met recht alle mensen ontzetten. Nochtans zijn die beide heilige mensen en profeten daarin vervallen. Wat zal ik toch, mijn broeder, hierover zeggen?

Dathenus.

Hierin is, mijn geliefde Elizabeth, niets anders te zeggen, dan dat alle monden voor God moeten gestopt worden, en de gehele wereld, dus alle mensen, onder de zonde en de ongehoorzaamheid besloten liggen, opdat Hij alle mensen barmhartig zou zijn.

Rom. 13 : 19.
Gal. 3 : 12.
Rom. 11 : 32.

Elizabeth.

Och, dat is waarachtig, en al deze voorbeelden bewijzen het meer dan genoeg. Maar wil toch de rest van uw betoog in het kort samenvatten.

Gen. 22 : 7
en 34 : 28.

Dathenus.

Dit wil ik, zover mij mogelijk is, ook doen. Jacob was een zeer heilig man; maar hoe menigmaal heeft hij door een krank geloof getwijfeld? En alsof dat nog niet genoeg was, heeft hij zich in het huwelijk al te zeer vergrepen, toen hij niet alleen twee zusters gelijkertijd, maar ook de beide dienstmaagden ten huwelijk heeft genomen, hetgeen niet alleen tegen de Wet des Heeren, maar ook tegen de natuur strijdt. Uit het nemen van vier vrouwen tegelijkertijd mag men zijn verdorven natuur wel afleiden, die in hem nog overgebleven was, niettegenstaande hij een kind Gods en een heilig aartsvader was, die, zoals Christus getuigt, met Abraham en Izaäk aanzat in het rijk Gods. Ja, zelfs noemt God Zich overal een God van Abraham, Izaäk en Jacob.

Gen. 29 : 23,
34 : 21.

Gen. 3 : 9.

Lev. 18 : 6,
9 : 18.

Matth. 8 : 11.

Exod. 3 : 6.

Matth. 22 : 12.

Elizabeth.

Dat is zeker bij de heilige Jacob een groot wonder. Nochtans leest men niet dat het hem ergens verweten, of tot zonde gerekend is. Daarom geloof ik, dat het nemen van vele vrouwen, om twee redenen aan de voorvaderen toegelaten en vrij geweest is. Ten eerste, omdat God door zo'n middel het zaad van Abraham, volgens Zijn beloften, heeft willen vermenigvuldigen als het zand van de zee. En ten andere, omdat de gelovigen van het Oude Testament nog behoorden tot een onbeschaafd volk, en zij tot zulk een volkomenheid nog niet gekomen waren als het volk van het Nieuwe Testament gekomen is. Daarom is het billijk dat Christus een groter volkomenheid daarvan eist.

Gen. 15 : 5
en 22 : 17.

Dathenus.

Hoe lang zult gij, Elizabeth, in dit wanbegrip blijven steken? Is het nog niet genoeg bewezen, dat alles wat tegen de eerste instelling van het huwelijk strijdt zonde is? Moet men tegen Gods ordinantie zondigen, en het huwelijk misbruiken, opdat Gods beloften volbracht zouden worden? Zal men kwaad doen, opdat het goed daaruit voortkome? Hebt gij ook vergeten, dat Christus geen andere Mozes of nieuwe Wetgever is, maar dat Hij ons van de kracht en vloek der Wet verlost, en de Wet alleen gebruikt als een tuchtmeester en leidsman, om ons tot Hem te brengen? Meent gij, dat de kinderen Abrahams heiliger en volmaakter kunnen zijn dan hun vader geweest is? Worden de heiligen van het Oude Testament niet overal als voorbeelden gesteld, opdat

Gen. 1 : 27
en 2 : 24.
Matth. 3 : 8.

Rom. 3 : 8.

Joh. 5 : 45.
Gal. 3 : 15 en
3 : 24.

Rom. 4 : 11.

Hebr. 11 : 8,
17 en 12 : 1.

wij hen zouden navolgen? Hoe lang zult gij, Elizabeth, ondanks alle onderwijzing, in dit onbegrip nog blijven hangen?

Elizabeth.

Ja, ik moet mijn onbegrip en kort geheugen bekennen en beklagen. Want als ik de zaak recht overdenk, dan kan Christus niets volmaakters eisen, dan de gestalte van de nieuwe mens of het evenbeeld Gods, waarnaar de mens in het begin geschapen is. Daarom moet alles zonde en onrecht genoemd worden wat met dit evenbeeld Gods, dat de mens in de schepping is ingedrukt, niet overeenkomt, wie hij ook is, en in wie dat ook bevonden wordt. Daarom wil ik niemand meer rechtvaardigen, noch verontschuldigen, maar in hun zonden en gebreken wil ik de onvolmaaktheid van alle mensen, en daarmee ook mijn eigen onvolmaaktheid bekennen en beklagen, en Gods grote genade prijzen. Die hen daarom niet verstoten noch verdoemd heeft, maar om Christus' wil tot kinderen heeft aangenomen en zalig gemaakt. Maar ga verder, ik zal u voortaan niet zoveel meer onderbreken.

Dathenus.

O Elizabeth, nu begrijpt gij de zaak recht. Daarom wil ik ongehinderd verder gaan. Aangaande de bloedschande van Juda, is al genoeg gezegd; hij was een autoriteit om het kwaad te straffen, en deed zelf wat hij bij anderen met de dood moest straffen. Wat zal ik zeggen van Aäron, de Levietische priester, die naast meer andere zonden het kalf gegoten, de gruwelijke afgoderij ingewilligd, ja zelfs opgericht heeft? En van Mozes, de eerlijke en voortreffelijke knecht Gods, die eindelijk in ongelof verviel en in het beloofde land niet heeft mogen komen? Of nu deze zonden bij sommigen gering worden geacht, zij laten daarom niet na voor God zwaar en gruwelijk te wezen omdat het zonden zijn tegen de eerste tafel der wet.

Elizabeth.

Voorwaar, wij moeten bekennen, dat er geen zwaarder zonden kunnen geschieden, dan ongelof en afgoderij. Nochtans geloof ik, dat, hoewel Aäron en Mozes als straf door de lichamelijke dood buiten het aardse land Kanaän gebleven zijn, zij toch vergeving van zonden, waarachtige gerechtigheid en de eeuwige zaligheid door het geloof in Christus verkregen hebben.

Dathenus.

Daaraan is absoluut niet te twijfelen. Maar deze voorbeelden zijn er om te bewijzen, dat geen zonde zo groot is, hetzij tegen de eerste of tegen de tweede tafel begaan, of de genade om Zijn kinderen die te vergeven is veel groter, als zij slechts hun zonden bekennen en beklagen, en in het ware geloof in Jezus Christus naam bidden om vergeving.

Elizabeth.

Dat is ook volledig mijn gevoelen, en de enige gewisse troost voor alle benauwde consciëntiën.

Dathenus.

Dat is waar. Maar om verder te gaan, Simson was ook afgezonderd en een geheiligde des Heeren in zijns moeders lichaam; hij wordt ook in het Nieuwe Testament gerekend onder diegenen, die ons tot een voorbeeld ter navolging dienen. Maar wat zien we een wonderlijke stukken in zijn geschiedenis. Als hij eerst te Timnath, tegen de wil van zijn ouders, de dochter van een onbesneden Filistijn tot vrouw neemt, daarna dat hij door middel van vossen met fakkels aan hun staarten gekoppeld, brand veroorzaakt, waardoor de vruchten en wijngaarden der Filistijnen verwoest worden en dit hen aanleiding gaf om zijn vrouw en haar vader ook te verbranden. Verder, dat hij daarna in Gaza een hoer tot vrouw neemt, en eindelijk zichzelf alsmede de Filistijnen ombrengt; zijn dat geen wonderlijke grove stukken? Nochtans was hij een man Gods, die de Heere dit alles ten goede gehouden heeft, zelfs de eer en prijs van Zijn Naam daardoor bevorderd heeft.

Elizabeth.

Hoe wonderlijk en goedertieren is toch onze God, die uit de duisternis het licht en uit het kwade het goede voortbrengen kan.

Dathenus.

Dat is waar. Maar in het voorbeeld van David is het nog duidelijker te merken, en waarvan God getuigt, dat hij een man geweest is naar Zijn hart. Nochtans bekend en klaagt David zelf, dat zijn zonden groot zijn, en dat ze als een zware last op hem drukken, ja, dat ze in getal zelfs de haren zijns hoofds te boven gaan, zonder nog te spreken van zijn inwendige zonden, die de mensen niet hebben kunnen merken, of bestraffen, maar die God en hem

Psalms 51,
25 : 11 en
103 : 44.

Jes. 1 : 18.
Matth. 18 : 27.
Luc. 15 : 25.

Psalms 32 : 1.
Rom. 4 : 7.

Rich. 13 : 5.
Hebr. 11 : 32.

Rich. 14 : 3.
en 15 : 6.

Rich. 15 : 6.

Rich. 16 : 1.
92, 30.

Hebr. 11 : 32.

Gen. 1 : 3.
2 Cor. 4 : 6.

Sam. 13 : 14.

Psalms 25 : 11.
Psalms 38 : 5,
40 : 13,
19 : 13.

alleen bekend zijn geweest. Daarom is het niet nodig de menigvuldigheid en zwaarheid van zijn zonden met veel woorden te beschrijven. Maar dit moeten wij wel opmerken, dat hij tot koning en profeet geroepen was en daartoe met Gods Geest gezalft en begiftigd zijnde, de belofte van Christus, Die uit zijn zaad geboren zou worden, ontvangen, en van Christus heerlijk geprofeteerd en geschreven heeft. Ondanks dat alles heeft hij vele grove en grote zonden begaan o.a., dat hij zich door de onverstandigheid van Nabal zo vertoornde, dat hij alles wat mannelijk was in het huis van Nabal met het zwaard wilde ombrengen, hetgeen voor God een gruwelijke doodslag en een grote wreedheid is om door de misdaad van één man zoveel onschuldige mensen te willen ombrengen.

Elizabeth.

1 Sam. 25 : :32, 33, 34. Maar wat deze zonde betreft, die heeft hij bekend, en God gedankt, dat Hij het volbrengen ervan verhinderd had.

Dathenus.

Het gaat ons onderwerp niet aan, of hij die zonde bekend heeft, of niet; maar wij bewijzen alleen, welke grote zonden hij na het ontvangen des Heiligen Geestes begaan heeft. Verder loopt hij, terwijl hij Gods hulp zo kennelijk in zijn bewaring ondervonden heeft, uit kleinmoedigheid tot de vijanden Gods, waar hij in grote moeilijkheden komt, en moet zich als een uitzinnig mens aanstellen. Dat doet hij niet slechts eenmaal, maar ook ten tweede maal, zonder de mond des Heeren om raad te vragen, en niet zonder de kinderen Gods te bedroeven en te ergeren en tot vreugd der vijanden. Was dat ook niet een grote misdaad? Maar het misbruiken en ontheiligen van het huwelijk kan in hem geenszins verontschuldigd worden. Want hij had Michal, de dochter van Saul, getrouwd; daarna nam hij Abigail, de weduwe van Nabal, en daar nog niet mee tevreden nam hij ook Ahinoam van Jizreël. Bovendien trouwde hij nog tegen Gods Wet een heidense vrouw, met name Maächa, de dochter van de koning te Gesur, die de moeder was van Absalom, welke verbintenis God uitdrukkelijk verboden had. En hiermede nog niet tevreden zijnde trouwde hij ook Hagith, Abital en Egla. Zo heeft hij tien bijvrouwen gehad. Niettegenstaande heeft hij met Bathseba, de huisvrouw van Uria, zijn getrouwe dienaar, niet alleen over-

spel bedreven, maar heeft de vrome man listig, ja verraderlijk en moedwillig, gepaard gaande met velen van het volk Gods, doen ombrengen. En in deze misdaad heeft hij zonder enig leedwezen te betonen geleefd, totdat hij daarover van Nathan vermaand en bestraft is geweest. Zijn dit niet vele en gruwelijke zonden bij elkaar? Nochtans, als hij zijn zonde bekende, werd hij door de profeet getroost, die sprak: De Heere heeft uw zonden weggenomen, gij zult niet sterven.

Elizabeth.

De Heere heeft hiermee waarlijk de waarheid Zijns Woords wel bewezen, waar Hij zegt: Waarom wilt gij sterven, o huis Israëls! Want Ik heb geen welgevallen aan de dood des stervenden, spreekt de Heere; daarom bekeert u, zo zult gij leven. Doch het schijnt niet, dat David zich aan vele andere zonden, dan alleen in het misbruiken van het huwelijk, vergrepen heeft.

Dathenus.

Ook al zou dit zo zijn, had God om deze zonde niet voldoende reden, om hem van Zijn aangezicht te verstoten en eeuwig te verdoemen?

Elizabeth.

Dat is zeker waar, indien Hij met David naar Zijn gerechtigheid had willen handelen. En daarom heeft David zo ootmoedig om genade en niet om recht gebeden.

Dathenus.

Toch heeft David nog veel meer zonden gedaan. Was dat ook b.v. geen opmerkelijke ongerechtigheid, ja een voorbeeld van tirannie, om Mefiboseth, de zoon van Jonathan, die hem zo getrouw heeft liefgehad en met gevaar van zijn leven gediend had, en aan wie hij al zijns vaders goederen en akkers eens gegeven had, hem alleen op de valse beschuldiging van zijn knecht alles weer te ontnemen en de goederen verbeurd te verklaren, zonder Mefiboseth eens te horen?

Elizabeth.

Voorwaar heeft David hier op tweeërlei wijze gezondigd, ten eerste, omdat hij tegen de Wet Gods in op de getuigenis van

Num. 35 : 30. een mens ingaat en ten anderen, dat hij de beklagde zich niet eerst heeft laten verantwoorden, hetgeen de plicht van alle rechters is; Wie ter wereld zou op deze manier zijn leven zeker zijn, of zonder schuld zijn.

Dathenus.

Zelfs de heidenen hebben dit wel begrepen, dat God de mens daarom twee oren heeft gegeven, opdat hij niet alleen de ene, maar ook de andere partij horen zou, en alzo in gerechtigheid oordelen. Maar mijn bedoeling is niet, al de zonden van David te verhalen, die hij zelf niet heeft kunnen tellen en aangemerkt heeft; daarom zullen we vele andere gebreken achterwege laten. Maar was het ook geen gruwelijke zonde, dat hij, door het ingeven des Satans zich op zijn macht verliet, zijn volk heeft doen tellen, niettegenstaande zijn dienaars het hem zo getrouw en grondig ont-raden hadden? De straf, die daarom over het arme volk gekomen is, heeft de grootheid dezer zonde wel bewezen, toen er zeventig duizend personen aan de pestilentie in Israël gestorven zijn, hetgeen voor God voornamelijk Davids schuld is geweest.

Elizabeth.

Dat was zeker een gruwelijke zonde, hetgeen de zware straf duidelijk laat zien. Maar het volk moet toch ook wel gezondigd hebben, zodat het de schuld van David niet alleen was.

Dathenus.

De misdaad van het volk verontschuldigt David niet; want de vermaning, die de profeet Gad tot hem deed, en de keus uit drie straffen, die hem voorgesteld werd, bewijst genoeg, dat hij de oorzaak was van zulk een gruwelijke straf, die over het volk gekomen is, waarom hij ook het arme volk als schapen vrijpleit, en de schuld alleen op zich neemt, bekennende, dat hij zeer zot gedaan had.

Elizabeth.

Als David, die zulk een ellendig zondaar was, nog zalig geworden is, dan is dat wel een duidelijke spiegel van de onuitsprekelijke barmhartigheid en genade Gods, waaruit wel blijkt, dat God zich als een Vader over zijn boetvaardige kinderen ontfermt.

Dathenus.

David is tenslotte niet alleen zalig geworden, maar niettegenstaande hij met zo veel zonden en misdaden belast was, is hij nochtans een van de voornaamste koningen, profeten en dienaren Gods geweest, zodat er zeer weinigen onder de navolgende koningen geweest zijn, die zelfs tot zo'n volkomenheid, die in David was, gekomen zijn. Daarom worden die, zoals men leest, geprezen, die in zijn voetstappen gewandeld hebben. Daarentegen worden zij misprezen, die in zijn voetstappen niet gewandeld hebben. En om nu van David af te stappen, let er nog op Elizabeth, dat ondanks de menigvuldigheid zijner zonden, de Heilige Geest nochtans getuigt, dat hij gedaan heeft wat de Heere welgevallig was, en al zijn levensdagen niet geweken was van al datgene wat de Heere geboden had, behalve in de zaak met Uria, de Hethiet. Hier wordt David maar van een misdaad beschuldigd, terwijl hij van zichzelf heel anders getuigt, zoals reeds aangehaald is. En op een andere plaats wordt hij geheel en al van God gerechtvaardigd, als God, die Jerobeam komt te straffen door de profeet Ahia, zegt: Gij zijt niet geweest als mijn knecht David, die Mijn gebod hield en Mij nawandelde van ganser harte, zodat hij deed wat Mij bevallig was. Is dit geen onbegrijpelijk wonder, dat God in David niets straffelijks of verdoemelijks vindt en hem zo zeer prijst, daar David zichzelf zo menigmaal beschuldigt en veroordeelt?

Elizabeth.

O Dathenus, de ondoorgroendelijke goedheid Gods overtreft het verstand van alle mensen, ja zelfs van engelen. Nu merk ik wel, waarom David de zaligheid des mensen in de vergeving, bedekking en niettoerekening gesteld heeft. Voorwaar, Paulus heeft met recht opgemerkt als hij zegt: Zo God voor ons is, wie is tegen ons? En, God is het, Die rechtvaardig maakt; wie is het die verdoemt? Maar zeg mij toch, Dathenus, wanneer David nu zo'n ellendig en arm zondaar geweest is, waarom noemt God hem dan een man naar Zijn hart? Waarom worden zij geprezen, die in zijn voetstappen gewandeld hebben? Waarom verontschuldigt en prijst de Heere hem zo? Wat heeft de Heere in hem voor zonderlinge deugden gezien, waarom hij Hem zo zeer behaagd heeft?

1 Kon. 15 : 3.
11.
2 Kon. 14 : 3.
en 16 : 21.

2 Kron. 11 :
17, 28 : 2,
34 : 2.

Psalms 38 : 5.
Psalms 40 : 13.
1 Kron. 15 : 5
2 Sam. 11 : 15.

Psalms 19 : 13
en 25 : 11.

1 Kron. 14 : 8.

Psalms 6 : 1,
51 : 5, 16,
142 : 2.

Psalms 32 : 1.

Rom. 8 : 31.

1 Sam. 13 : 14.

Hand. 3 : 12.

Dathenus.

In David waren in het geheel geen deugden van zijn kant, omdat hij in zonde ontvangen en geboren was. Maar de Heere heeft, door Zijn Heilige Geest, in hem uit genade vele heerlijke deugden gedaan en geplant, zoals zijn zaligmakende kennis van de Messias Jezus Christus, een reine liefde Gods, een sterk, vast en onbewegelijk geloof, een vertrouwen op God met een brandende liefde, een ijver naar Zijn Woord, een reine godsdienst, geduld en lijdzaamheid in het kruis, ongeveinsde liefde tot zijn naaste, ootmoedigheid en nederigheid in eigen ogen, ook in de tijd van zijn hoogheid en heerlijkheid. Doch al deze zaken, en wat David meer voor deugden gehad heeft, zijn hem uit genade door God gegeven. God heeft David liefgehad om Christus Jezus' wil, zoals Hij al Zijn uitverkorenen daarom lief heeft. Hij heeft hem om Zijns zelfs wil liefgehad, gelijk Mozes ook getuigt, dat God daarom de Israëlieten heeft liefgehad. Wat heeft God bewogen, om Jacob lief te hebben en te verkiezen, als hij nog in het lichaam van zijn moeder was, vóór hij goed of kwaad gedaan had? Zo schrijft ook Paulus van ons, dat God ons heeft zalig gemaakt en geroepen met een heilige roeping, niet naar onze werken, maar naar Zijn voornemen en genade, die ons gegeven is in Christus Jezus voor de tijden der wereld.

Elizabeth.

O onuitsprekelijke goedheid Gods, die ons niet om iets, dat in ons is, maar om Zijns Zelfs wil liefheeft. Zo merk ik dan wel, dat God in Zijn kinderen alles begint, doet en volbrengt, alleen om Zijns naams wil opdat Zijn goedheid en barmhartigheid in hen geopenbaard, bekend en geprezen zouden worden.

Dathenus.

Dat verstaat gij goed. Hierom noemt Paulus de kinderen Gods vaten der genade, in wie Hij de heerlijke schat Zijner genade en de rijkdom Zijner ontferming heeft willen bewijzen. Maar de tijd zou te kort zijn, om al de geschiedenissen van Salomo, Abihu, Asa, Josafat, Ezechiël, Manasse, Josia, Jeremia, Jona en andere kinderen Gods te onderzoeken en te verklaren. Allen zijn, omdat zij uit genade Gods kinderen waren, om Christus' wil, door het geloof alleen en niet door de werken zalig geworden, niettegenstaande zij met vele zware zonden beladen geweest zijn, zoals de profetische geschriften duidelijk getuigen.

Elizabeth.

Dat is onwedersprekelijk. Daarom zegt ook Johannes de Doper met recht, dat wij allen van Christus' volheid ontvangen hebben genade voor genade. Maar zeg mij toch, Dathenus, hoe komt het toch, dat gij ook Salomo onder de uitverkoren kinderen Gods stelt en rekent, terwijl bijna alle geleerde lieden hem voor verdoemd houden?

Dathenus.

Gij verwondert u daarover Elizabeth. Maar waarom is het toch dat ze Salomo onder de verdoemden rekenen? Wat redenen hebben zij daarvoor?

Elizabeth.

Och, broeder, gij zoudt mij bijna ongerust maken. Vraagt gij mij zoiets? Wilt gij zo'n man onder Gods kinderen rekenen, die tegen Gods Woord en uitdrukkelijk bevel het getal zijner huisvrouwen en bijvrouwen zo vermenigvuldigd heeft? Want hij heeft 700 huisvrouwen als koninginnen gehouden, en daarboven noch 300 bijvrouwen gehad. En in zijn ouderdom neigden of bewogen de vreemde vrouwen zijn hart tot de afgoden, waarvoor hij hoogten of tempelen gemaakt heeft. Daarom is de Heere toornig over hem geweest, en heeft het rijk van de hand zijns zoons gescheurd, en omdat men van Salomo's bekering niet leest, welke hoop kunt gij hebben van zijn zaligheid?

Dathenus.

Het is waar, Elizabeth, wat gij van Salomo's gruwelijke zonden aangehaald hebt; want Salomo heeft door het nemen van zovele vrouwen zeer zwaar gezondigd. Maar wij hebben reeds aange-toond, dat Jacob en ook David daarin niet verontschuldigd kunnen worden. De misdaad van Lot was veel gruwelijker, maar nochtans wordt hij rechtvaardig genoemd. En dat Salomo zich door zijn vrouwen heeft laten bewegen tot afgoderij, was inderdaad een verschrikkelijke zonde. Maar hebben wij niet gehoord, dat Aäron ook in diezelfde zonde gevallen is? Nochtans wordt hij onder Gods kinderen gerekend. En wat betreft de afgoderij, is Manasse hierin Salomo niet ver te boven gegaan? Want hij heeft niet alleen voor de afgoden altaren opgericht, maar ook allerlei waarzeggerij en toverij ingevoerd, zijn kinde-

ren door het vuur de afgoden opgeofferd, ja heeft ook Jeruzalem en geheel Juda verleid, dat zij erger werden dan de heidenen zelf. Nochtans heeft hij genade en vergeving van zijn zonden verkregen, ofschoon hij boven al deze zonden nog veel onschuldig bloed vergoten heeft, wat Salomo nooit gedaan heeft.

Elizabeth.

Rom. 5 : 21. O diepe afgrond der barmhartigheid, die God aan Manasse be-
wezen heeft. Met recht mag Paulus spreken, dat waar de zonde
vermeerderd was, ook de genade overvloediger geworden is.
2 Kron. 33 : 3. Maar van Manasse is dit niet zo zeer te verwonderen, want de
Schrift spreekt van zijn boete en bekering. Maar welke reden
hebt jij, om iets zekers van Salomo's zaligheid te verhoppen?

Dathenus.

2 Kron. 33 en 22 : 23. Zeer gewichtige en overtuigende redenen. In de eerste plaats
Gods belofte en grote genade. Wat meent jij, Elizabeth, dat
Salomo in onboetvaardigheid gestorven en vervolgens verdoemd
is, omdat zijn boetvaardigheid nergens beschreven staat? Waar
vindt jij iets over de boetvaardigheid van Lot, Jacob, Simson, ja
van de bekering van Josia, die Gods volk in groot gevaar heeft
gebracht en zichzelf moedwillig tegen alle waarschuwing in, in de
dood geworpen heeft? Maar ik wil de redenen verklaren, die mij
bewegen, om Salomo's zaligheid vast en zeker te doen geloven.
Pred. 1 : 12, 2 : 56, 8 : 9. Het boek Prediker is zeker door Salomo geschreven, hetwelk om
vele redenen niet tegen te spreken is. Hij is koning over Israël
geweest te Jeruzalem en ging in huizen, lusthoven, rijkdommen,
schatten en heerlijkheid allen te boven, die voor hem koning te
Jeruzalem geweest waren. Maar als hij bekend, dat alles wat in
de wereld ijdelheid is; en na vele heerlijke vermaningen tot
geduld tot afsterving van de wereld en godzaligheid des levens,
een heerlijke bekentenis van de oorsprong en onsterfelijkheid der
zielen doet, en zijn boek wel besluit met deze woorden: Vreest God
en houdt Zijn geboden, want dat betaamt alle mensen; en betuigt,
dat deze vermaning de hoofdsom aller lering is; — wie kan er
dan nog twijfelen, of hij van zijn ijdelheid en boosheid bekeerd
was, toen hij dat boek geschreven heeft?

Elizabeth.

O broeder, hiermede hebt jij mijn hart zeer verkwikt en ver-

troost; want dit heb ik nooit zo gehoord, en zelf heb ik er nooit
zo grondig over nagedacht. Maar ga verder.

Dathenus.

In de tweede plaats zijn er de beloften, die David over zijn zoon
gegeven zijn, die na hem op zijn troon zou zitten. Ofschoon
zij voornamelijk van Christus, de ware Salomo, verstaan en
verklaard moeten worden, kunnen nochtans deze woorden: Wan-
neer hij een misdaad doet, zo zal ik hem met mensenroeden en
met slagen der mensenkinderen straffen, niet zien op Christus,
Die niet gezondigd heeft, maar moeten noodzakelijk op Salomo
slaan, gelijk ook het volgende: Doch Mijn barmhartigheid zal
van hem niet gewend noch gekeerd worden, gelijk Ik ze gewend
heb van Saul, die Ik voor u heb weggenomen. En dat dit zo is,
geeft de Heilige Geest genoegzaam te kennen, daar Hij getuigt, dat
God tot Salomo sprak, zeggende: Dewijl dat zulks bij u geschied is,
en hebt Mijn verbond en geboden niet gehouden, die Ik u geboden
heb, zo zal Ik ook het koninkrijk van u scheuren en uw knecht
geven; doch in uw dagen zal Ik zulks niet doen, om uws vaders
Davids wil, maar van de hand uws zoons wil ik het scheuren.
Dit zijn de mensenroeden en slagen der mensenkinderen, waar-
mede God Davids zoon bedreigd had. Toch belooft God, dat
Hij Zijn barmhartigheid van hem niet wegnemen zal, zoals David
dat ook zelf elders verhaalt.

Elizabeth.

Die redenen zijn inderdaad gegrond en gewichtig. Waarom willen
sommigen Salomo Gods genade dan ontzeggen, terwijl God hem
Zijne genade en barmhartigheid zo vaderlijk heeft toegezegd?
Deze redenen, alsmede de voorgaande, dat het boek Prediker
na zijn bekering geschreven is, hetgeen een openlijke bekente-
nis zijner schuld en een vermaning tot zaligheid inhoudt, bewe-
gen ook mij ertoe om vast te vertrouwen, dat Salomo godzalig
gestorven en ook zalig geworden is. Maar waartoe denkt jij,
broeder, dat ons dit voorbeeld van Salomo voornamelijk be-
hoorde te dienen?

Dathenus.

Ten eerste hiertoe, Elizabeth, dat wij onder de machtige hand
Gods ons leren verootmoedigen en onze zwakheid, ja nietig-

1 Petr. 5 : 6. heid, meer en meer leren kennen. Want zodra de Heere Zijn hand van ons aftrekt, hoe heerlijk en rijk wij ook van God be-
 Ps. 62 : 10. gaafd zijn, zo vallen wij gruwelijk, zoals de voorbeelden van
 Joh. 15 : 4. David en Salomo ons leren. Daarom heeft David recht gespro-
 2 Cor. 3 : 5. ken: De mensen zijn immers niets, ook grote lieden falen, zij
 Gal. 6 : 1. wegen minder dan niets, zoveel als hun aangaat. Maar ten tweede
 2 Sam. 11 : 4. David en Salomo ons leren. Daarom heeft David recht gespro-
 en 24 : 1, 2. ken: De mensen zijn immers niets, ook grote lieden falen, zij
 Psalm 62 : 10. wegen minder dan niets, zoveel als hun aangaat. Maar ten tweede
 Psalm 51 : 4. leert ons dit voorbeeld, dat, hoe groot de zonden der kinderen
 Psalm 103 : 4. Gods zijn, Gods genade al veel groter is, om hun de zonden te
 Jes. 1 : 8. vergeven, als zij zich bekeren, en Hem door Jezus Christus om
 Jer. 3 : 1. vergeving bidden, gelijk het voorbeeld van de vader van de ver-
 Ezech. 18 : 21 en 22 : 33. loren zoon ons wel te zien geeft. Want de vader zag zijn zoon,
 Jes. 65 : 24. als hij nog verre was; bewogen door barmhartigheid liep hij tot
 Marc. 9 : 2. hem, en viel hem om de hals en kustte hem.
 Luc. 15 : 20.

Elizabeth.

Dit zijn ook heerlijke onderwijzingen, die ons de geschiedenis van Salomo's val en bekering geeft. Nu hebt gij, mijn broeder, door Gods genade en Woord mijn gebroken en gevangen hart verbonden en vrij gemaakt, en mijn treurig gemoed met olie der vreugde rijkelijk overgoten en verkwikt. Is deze goede God met ons, wie kan tegen ons zijn? Maar een zaak moet ik nog aan u vragen. Zou God ook in het Nieuwe Testament zo'n genade aan Zijn kinderen bewijzen, aangezien Hij hen met meerder kennis van Zijn wil en geboden begiftig heeft, en zijn daar ook voorbeelden van?

Dathenus.

Joh. 2 : 12. Maar wat vraagt gij toch, Elizabeth? Zou Gods genade door Christus' toekomst verminderd zijn? Zou Hij nu Zijn vaderlijk hart van ons afgewend hebben, nu Hij ons in Jezus Christus tot kinderen uit genade en barmhartigheid, ja tot medeërfgenaamen in Christus, aangenomen heeft? Wie wil of kan aan Zijn volkomen liefde voor ons enigszins twifelen, aangezien de Vader ons met dezelfde liefde bemint en liefheeft, waarmee Hij Christus, Zijn enige Zoon, liefheeft?

Elizabeth.

Ach, waarom ben ik dan zo twijfelmoedig, ongerust en krank? Ik bid maar met de vader van het bezeten kind: Ik geloof, Heere, kom mij, ongelovige, ter hulpe; en met de Apostelen van Christus: Heere, vermeerder in mij het geloof.

Dathenus.

Dat is recht gebeden, en zulk gebed klimt tot God, en dringt door de wolken. Zulke verslagen en gebroken harten roept en be-geert Christus, en niet die zichzelf heilig en volmaakt achten. Maar om ons onderwerp te besluiten, gij weet wel, lieve Elizabeth, dat het nooit de bedoeling van de Heilige Geest geweest is om met het schrijven van de Heilige Schrift de zonden en gebreken der kinderen Gods te beschrijven, maar wel om ons te brengen tot de kennis Gods en van Jezus Christus en ons bovendien op het aldervlijtstig te vermanen tot een christelijk en godzalig leven. Nochtans wil ik tot uw gerustheid in het kort ingaan op datgene wat gij van mij tot meerder troost begeerd hebt. Ziet en merkt gij niet, hoe Zacharias, de vader van Johannes de Doper, die heilig en bij God onstraffelijk genaamd wordt, van stonde aan in ongeloof, wat de zwaarste zonde van alle zonden is, vervallen is? Daarom werd hij ook door God negen maanden met stomheid geslagen. En weet gij niet, hoe de gelovigen in de kerk te Corinthe, die Paulus de geheiligden en de geroepen heiligen noemt, niet alleen in twist en verdeeldheid leefden, maar ook met een schandelijke en ergerlijke vermenging met de afgodendienaars, en met een schandelijk misbruik van het avondmaal bezoedeld en bevlekt waren hetgeen gruwelijk was? Verder dat een soort hoererij bij hen werd geduld, die bij de heidenen ongehoord was, namelijk, dat iemand onder hen de vrouw van zijn vader had. Het is wel waar, dat Paulus bevolen heeft hem af te snijden. Maar omdat hij zich bekeerd heeft, is het niet geschied, integendeel, hij beveelt, dat men hem opnemen en vertroosten zal. Hoe groot waren ook deze zonden en gebreken, die de Heilige Geest in de gemeenten van Azië beschrijft en bestraft: die van Efeze hadden de eerste liefde en hun goede werken verlaten; onder die van Pergamus waren sommigen, die de schandelijke leer der Nicolaiten bedreven; onder die van Thyatire waren valse profeten en profetessen, die God bij Jezabel vergelijkt, hetgeen een gruwelijke zonde was. En tenslotte, die van Laodicea waren koud noch warm, doch beroemden zich erop, zeer rijk te zijn en geen gebrek te hebben; nochtans waren zij ellendig, arm, blind en naakt. Doch niettegenstaande deze tastbare zonden en gebreken, verwerpt de Heere de voorschrevenen niet, maar Hij vermaant ze tot boete en verbetering, en houdt ze tegelijkertijd voor Zijn gemeente en zeer lieve kinderen en wekt ze op tot volständigkeit

Ps. 141 : 2.
 Jes. 66 : 2.
 Ps. 15 : 19.
 Matth. 5 : 6,
 11 : 28 en
 12 : 20.
 Rom. 7 : 17.
 Joh. 7 : 9 en
 18 : 9.
 Ps. 14 : 8, 9
 en 147 : 14,
 20.
 Luc. 24 : 27.
 Joh. 5 : 34,
 20 : 31.
 Rom. 3 : 16.
 Luc. 1 : 6.
 Luc. 1 : 20.
 Luc. 1 : 22.
 1 Cor. 1 : 2.
 1 Cor. 7 : 6,
 7.
 1 Cor. 1 : 11,
 12, 3 : 4, 5.
 1 Cor. 10 : 21,
 22, 11 : 12,
 5 : 1.
 Lev. 18 : 8.
 1 Cor. 5 : 5.
 2 Cor. 2 : 6,
 7.
 Openb. 1 : 2.
 2 : 4, 5
 2 : 15
 2 : 20
 3 : 14
 3 : 17, 18, 19.
 Openb. 3 : 20,
 21.

door het voorhouden van meerdere schone beloften en vermaningen. En als gij de brieven van de apostelen naarstig overleest, dan vindt gij zeer veel dergelijke zonden in de gelovige kinderen Gods, waarom zij ook vermaand worden, om de oude mens af te leggen en hun aardse leden te doden, als hoererij, kwade begeerten, gierigheid en soortgelijke zonden. Deze vermaningen zouden geen plaats gehad hebben, wanneer in hen deze en dergelijke zonden niet geweest waren. Doch niettegenstaande dat, worden zij door de Heilige Geest heilige, gelovige en Gods beminde kinderen genoemd.

Elizabeth.

Wat zal ik hierover nog zeggen? Waar wij ons keren en wenden, wij vinden ook in de allerheiligsten grote gebreken en zonden. Voorwaar, David heeft wel terecht gesproken: Zij zijn allen afgeweken, daar is niemand die goed doet, ja ook niet een.

Dathenus.

Dat is wat wij met elkaar besproken hebben; want als hij, die alles doet wat de Heere hem beveelt, en toch bekennen moet, dat hij slechts een onnutte knecht is, wat moeten wij van onszelf zeggen, die niet één gebod onzes Heeren oprecht volbrengen? Maar om aan ons gesprek een eind te maken, let ook op Petrus en in hem al de apostelen. Ziet gij dat hij, nadat hij geroepen was en door de prediking de weg van Christus zelf bereid had en Hem zo heerlijk beleden en bekend had, waarom hij ook door Christus zalig genoemd werd, dat hij, direkt daarop van de weg afweek en satan genoemd werd, omdat hij vol van aardse en vleselijke gevoelens was. Ook weet gij hoe hij Christus verloochend en verlaten heeft en na Christus' opstanding met de anderen lange tijd in ongelooft geleefd heeft. Zelfs nadat hij de Heilige Geest ontvangen had, heeft hij zich zeer schandelijk en ergerlijk gedragen en geveinsd aangesteld? Wat heeft hij dan, daarvan hij zich roemen kan?

Elizabeth.

In het geheel niet. Daarom verwerpt hij ook het ondragelijk juk van de Wet van Mozes en zegt met recht: Wij geloven dan door de genade des Heeren Jezus Christus zalig te worden, gelijkerwijs de voorvaders ook zalig geworden zijn.

Dathenus.

Dat verstaat gij recht. Johannes de Doper, die reeds in de moederschoot vol was van de Heilige Geest, en de meeste was van allen, die van vrouwen geboren zijn, rekent zich onder het getal van degenen, die uit louter genade zalig worden, en spreekt: Wij hebben van Zijn volheid allen ontvangen ook genade voor genade. Ook rekent hij zich erbij als hij de woorden uitspreekt: Die de zonde der wereld wegneemt. Zo verblijdt zich ook Maria, de moeder van Christus, in God, haar Zaligmaker, en heeft ook op het gezegende zaad, dat aan Abraham beloofd was, door geloof gezien. Daarom wordt zij ook vanwege haar geloof zalig genaamd. Want hoewel de zonden van de heiligen niet allemaal geschreven zijn, toch zijn alle mensen van nature kinderen des toorns en des doods, en is de gehele wereld voor God verdoemelijk. Daarom verkrijgen allen, die zalig worden, de zaligheid uit genade, gelijk ook Christus van allen, die Zijn schapen zijn en door Hem, die de Deur is, ingaan, zegt: Ik geef hun het eeuwige leven, en zij zullen niet vergaan in der eeuwigheid, en niemand zal ze uit Mijne hand rukken.

Elizabeth.

Deze zaak is zo rijkelijk en overvloedig bewezen, dat het schande zou zijn meerder bewijs te begeren. Ik dank u, Dathenus, van harte voor uw grote moeite en trouwe naarstigheid. Maar zou u er bezwaar tegen hebben een korte samenvatting van het gesprek te geven tot versterking van mijn zwak geheugen.

Dathenus.

Daar heb ik in het geheel geen bezwaar tegen. Ik zou dan de kern van ons gesprek in twee punten willen samenvatten. Ten eerste moet ge verstaan dat al de uitspraken en oordelen van de Heilige Schrift, die iets van ons eisen, wat niet in ons vermogen en in onze vrij wil staat, uitspraken zijn op grond van de Wet en voor ons dienen als een leidsman tot Christus. Of die uitspraken nu voorkomen in het Oude of Nieuwe Testament, door Mozes, Christus of Paulus gesproken zijn, doet daar niets van af. De volmaaktheid die van ons geëist wordt moeten wij niet in onszelf, maar in Christus zoeken en vinden. Als wij dat niet doen hebben wij nooit een bestendige troost. Wij moeten ons tevreden houden met de mate der genade Gods, die Hij ons gegeven heeft, ook al is het

Ef. 4 : 22.
Hand. 15 : 11.

Col. 3 : 5.

Ef. 1 : 5.

Col. 1 : 2.

Job 4 : 18,
14 : 5,
Psalm 14 : 3,
53 : 2, 4.

Luc. 17 : 10.

Jac. 2 : 10.

Matth. 4 : 18,
10 : 6 en
16 : 16, 17

16 : 25 en
17 : 4.

Luc. 22 : 23.
Matth. 26 : 74.
Marc. 16 : 4.

Gal. 2 : 11.

Luc. 23 : 15.

Matth. 11 : 11.

Joh. 16 : 16.

Joh. 1 : 24.

Luc. 1 : 46,
1 : 55 en
11 : 45.

Luc. 11 : 28.

Ef. 2 : 5.
Rom. 5 : 12
en 13 : 9.

Rom. 6 : 23.

Ef. 2 : 8, 9.

Joh. 8 : 9 en
10 : 28.

2 Cor. 3 : 5.
Fil. 2 : 13.
Joh. 15 : 4.
Gal. 3 : 2.

2 Cor. 3 : 21.

Fil. 3 : 9.

2 Cor. 5 : 21.

Fil. 3 : 19.

2 Cor. 12 : 9.

dat wij tegen onze wil met ons vlees, dat is, met het deel, dat in ons nog niet wedergeboren is, de Wet der zonde dienen. Wij mogen ervan verzekerd zijn, dat er nochtans niets verdoemelijks in ons is, omdat wij in Jezus Christus zijn, die het einde der Wet is, en ons van de macht en de vervloeking verlost heeft, zelfs heeft vernietigd en aan het kruis gehangen en genageld. Daarom zijn wij derzelve Wet door de Wet gestorven en hebben met haar niet meer van doen, maar zijn van een andere man, te weten, van Jezus Christus, om Hem in de liefde vrijwillig te dienen, naar de gave en genade, die God ons geeft door Zijn Heilige Geest, niet in het oude wezen van de doodslaande en verdoemende letter, maar in een nieuw wezen, door de Geest der aanneming tot kinderen Gods.

Elizabeth.

Rom. 7 : 18. Daar hebt gij waarlijk de samenvatting kort en grondig gegeven van het punt: Wet en Evangelie. Want het is waar, als de mens zich aan een onderzoek van de wet Gods onderwerpt dan vindt hij in zich niet dan de dood en verdoemenis. Daarom moet hij de vrede en gerustheid zijner consciëntie buiten zichzelf, alleen in Jezus Christus, zoeken, want Hij is onze vrede.

Dathenus.

Rom. 5 : 1 en 8 : 32. Dat hebben we duidelijk genoeg uit Paulus bewezen. Daarom zegt hij ook elders, dat God ons met Christus alle ding gegeven heeft. Rom. 3 : 22. Rom. 3 : 28. Waar kan iemand, die in Christus alles bezit nog gebrek aan hebben? Het tweede punt betreft de eeuwige zaligheid. Deze komt ons Ef. 2 : 8. noch in het geheel, noch ook gedeeltelijk uit onze werken toe, 2 Tim. 1 : 9. maar alleen uit Gods genade, door het geloof in Jezus Christus. Joh. 1 : 12, 3 : 13 en 16 : 36. Leer dit uit het voorbeeld van de beide moordenaars verstaan, die met Christus gekruisigd waren. Zij waren beiden om dezelfde misdaad ter dood veroordeeld, doch niettegenstaande de gelijkheid in de zonde en in de welverdiende straf op de zonde, handelt God met hen niet gelijk zonder onrechtvaardig te zijn. Luc. 23 : 29. Luc. 23 : 41, 42. Want de een laat Hij door Zijn rechtvaardig oordeel verstokt blijven en alzo sterven; de andere buigt Hij door Zijn genade tot een hartelijk leedwezen over zijn zonden, tot kennis en waarachtige aanroeping van Jezus Christus, en vervolgens tot de eeuwige zaligheid. Zo handelt God ook met mensen, die in zichzelf allen doodwaardige zondaars zijn voor God; maar sommigen laat Hij, volgens Zijn verborgen rechtvaardige oordelen in

zonde en ongeloof blijven en sterven, terwijl Hij anderen in genade ontvangt en zalig maakt. Dit wil Christus ons ook leren, als Hij zegt, dat Hij niet voor de wereld bidt, maar Zich opoffert voor diegenen, die Hem van de Vader gegeven zijn, opdat zij geheiligd zijn mogen in der eeuwigheid, niettegenstaande zij in zichzelf, zolang zij hier leven, altijd arme zondaars zijn en blijven. Zoals er nu tussen de beide moordenaars geen onderscheid was, zo is er ook geen onderscheid tussen Adams kinderen, zoveel de verdorven natuur aangaat. Maar zoals de een, volgens Gods rechtvaardig oordeel, halsstarrig en verstokt bleef, en de ander uit louter genade tot kennis zijner zonden en tot het geloof in Jezus Christus gebracht werd, zo gaat het ook toe met het gehele menselijke geslacht.

Elizabeth.

Dat gevoelen is ook volledig het mijne en zo versta ik ook het voorbeeld van Jacob en Ezau, wat ge al aangehaald hebt en ons ook geleerd is. God is een vrijwillig ongedwongen Uitdeeler en Gever van Zijn goederen. Want Hij heeft hem, die maar een uur gearbeid had, evenzeer uit genade het volle loon gegeven, als degene, die de hitte en de last van de dag gedragen had.

Dathenus.

Gij verstaat dat recht. Was die bekeerde moordenaar ooit in zijn leven een ogenblik in het goede werkzaam geweest? Neen, immers. Nochtans spreekt Christus: Heden zult gij met Mij in het paradijs zijn. Want de mens wordt gerechtvaardigd door het geloof, zonder de werken der Wet. Daarom werd hij ook, die zich beroemde op zijn werken en arbeid des daags buitengesloten. Daarom zegt Paulus zeer terecht: Wat Israël zoekt heeft hij niet verkregen, maar de uitverkorenen hebben het verkregen. Aan deze scheldt God, als zij zich van harte verootmoedigen, alle misdaden uit genade kwijt, hetzij tienduizend talenten of vijhonderd penningen, of slechts vijftig. Daarom moet zowel Johannes de Doper, als de bekeerde moordenaar, Gods genade en barmhartigheid bekennen, roemen en prijzen, zoals uit het voorgaande voldoende kan geleerd worden. Hebt gij nog iets, mijn zuster, wat u in deze zaak uw consciëntie drukt of benauwt?

Elizabeth.

Neen ik; gij hebt met Gods Woord volkomen genoeg gedaan, zo-

Luc. 3 : 19, 51. dat mij alle oorzaak van kleinmoedigheid ontnomen is. Ik bid God, dat ik Zijn Woord, waartoe Hij mijn hart geopend heeft, om het te verstaan, wel mag bewaren, opdat de satan het niet uit mijn hart wegneemt, maar dat het overvloedige vrucht in mij mag voortbrengen, also dat ik met een vrolijke geest mijn kinderlijke, schuldige dankbaarheid Gode mag bewijzen, en mijn christelijke vrijheid, godzalig in de liefde en tot stichting van mijn naaste, wel mag gebruiken.

Dathenus.

Luc. 1 : 17. Rom. 13 : 8. Dat wil Hij, die eeuwige God, van Wie alle gaven komen, niet alleen ons, maar al Zijn uitverkoren kinderen verlenen, zoals Jacobus zegt; doch altijd zo, dat wij bekennen, dat wij schuldenaars zijn en blijven, zolang wij hier leven. Om van onze schulden verlost en ontslagen te worden, moeten wij het middel gebruiken, dat Christus ons leert nl. dat wij Hem door het geloof ons toe-eigenen. Hem, Die onze schulden op Zich genomen en volkomen betaald heeft en het handschrift aan het kruis gehecht heeft. In Christus zijn wij uit genade gerechtvaardigd, en hebben daardoor de rechtvaardigheid, die voor God geldt en bestaat.

Elizabeth.

Hier hoop ik mij, door Gods genade aan vast te houden, daarbij te leven en te sterven.

Dathenus.

Num. 21 : 8. Jes. 13 : 2. Joh. 6 : 4 en 8 : 50. Hebr. 11 : 13. Joh. 3 : 15, 16. Gal. 2 : 20. Joh. 14 : 6. Hand. 4 : 2. 1 Tim. 2 : 6. Dat begeert Christus ook van ons, als Hij Zich vergelijkt bij de koperen slang, die in de woestijn is verheven, en ons daardoor leert, dat gelijk de Israëlieten die dodelijk gewond waren niet door kruid of pleisters, maar op bevel Gods, alleen door het aanschouwen van de slang, gezond gemaakt en geheeld werden, dat ook wij nergens door verlost of zalig gemaakt kunnen worden, dan alleen door het geestelijk aanschouwen van de gekruisigde Christus dat is, door vast en hartelijk op Hem te vertrouwen. Want Hij is alleen de Weg, de Waarheid en het Leven, en niemand komt tot de Vader dan door Hem alleen, omdat de mensen geen andere naam gegeven is op aarde, waardoor zij zalig worden, dan alleen Jezus Christus. Daarom zegt Paulus ook terecht, dat er een God is en een Middelaar tussen God en de mensen, te weten Jezus Christus.

Elizabeth.

Mijn lieve Christus alleen is mij alles in allen. Hij is mijn wijsheid en gerechtigheid, verlossing en heiligmaking in der waarheid. Daarom, zoals David van zijn God spreekt, Die hij in Christus, de Messias, heeft aangezien en gekend, toen hij zei: Wanneer ook mijn ziel en lichaam versmachtte, zo zijt Gij toch, o God, altijd mijns harten troost en mijn deel. Zo spreek ik ook, wanneer ik versmacht, of te gronde ga: Christus is mijn enige troost en mijn groot gewin.

Dathenus.

In dit geloof en vast vertrouwen wil de Heere u onbewegelijk en volstandig bewaren en tot het einde toe versterken, opdat gij eindelijk spreken moogt: Ik heb een grote strijd gestreden, en de strijd behouden, ik heb de loop geëindigd en het geloof behouden, opdat gij de kroon der rechtvaardigheid ook ontvangen moogt.

Elizabeth.

Amen ja amen. Ik weet Wien ik geloofd heb, en ik ben verzekerd, dat Hij machtig is, mijn erfdeel te bewaren tot die dag, vertrouwend, dat Hij, die in mij het goede begonnen is, dat ook volbrengen zal tot op de dag van Jezus Christus.

Dathenus.

Blijf dan, mijn geliefde Elizabeth, Gode en den Woorde Zijner genade bevolen. En wat u toevertrouwd is, bewaar dat naarstig.

Elizabeth.

Vaart ook wel, mijn geliefde vriend. De Heere wil u deze moeite rijkelijk vergelden. Als ik thuis kom, wil ik met vreugde de lofzang van Maria zingen, en mij in de Heere mijner zaligheid verblijden altijd en eeuwiglijk. Amen.

Gent, 24 juni 1584.

NASCHRIFT

Zo ontvangt u hier dan, Christelijke lezer, een geschrift van Petrus Dathenus, dat u tot heden wel niet in handen is gekomen, en veel minder nog door u is gelezen kunnen worden. Ofschoon het nu toch driehonderd jaar geleden geschreven is, en voor tweehonderd zestig jaren het eerst in druk is uitgegaan, hebt u hoogstwaarschijnlijk de gelegenheid nog niet gehad om er kennis mee te maken. De lotgevallen van dit werkje zijn niet alledaags. In zeer onrustige tijden (1584 te Gent) opgesteld, is het niet bij het leven van de auteur gedrukt, maar veertig jaar later, in 1624, dus geruime tijd na zijn heengaan. Van de eerste druk is, zover men weet, slechts één exemplaar bekend. Daarna is het driemaal herdrukt. Waar en wanneer het gedrukt is voor de tweede en derde maal is moeilijk te bepalen, omdat van de tweede en derde druk geen enkel exemplaar tot ons is gekomen. De vierde druk (Hoorn, bij M. Gerbrantsen is van 1648, en deze is, zover wij weten, door slechts één overgebleven exemplaar vertegenwoordigd. Het enige bekende exemplaar van de eerste en van de vierde druk is in mijn bezit en werd enige jaren geleden door mij beschreven in de „Stemmen voor Waarheid en Vrede” (1871, Juni en December).

Voordat dit boekje in 1624 uitgegeven werd, had de Rotterdamse predikant Franciscus Lansbergius het in 1613 gedeeltelijk het licht laten zien naar een geenszins correct handschrift, onder de titel van „Peerle der Christelycker Vertrouwinghe”. (Rotterdam, bij Mathijs Bastiaens). Door deze uitgaaf leerde men echter het in zo menig opzicht voortreffelijk opstel van Dathenus volstrekt niet goed kennen, en wij zijn ook daarom werkelijk dank schuldig aan de Haagse boekverkoper Anthony Jansz., dat hij dit boekje van Dathenus aan de vergetelheid heeft ontrukkt. Wat de uitgaaf van Fr. Lansbergius aangaat, ook hiervan is slechts één exemplaar bekend, dat mede behoort tot mijn verzameling van oude min of meer zeldzame boeken.

Terwijl ik de geachte lezer nu verder naar het vroeger door mij geschrevene verwijs, heb ik thans alleen mee te delen, hoe ik bij deze nieuwe uitgaaf ben te werk gegaan. De lezer ontvangt hier Dathenus' opstel geheel naar de eerste druk, met al het voorwerk, dat er bij behoort en dat niet in zijn geheel in de vierde druk voorkomt. Alleen heb ik, om het gemakkelijk lezen en volgen van de ons hier aangeboden Samenspreking te bevorderen, de interpunk-

tie gewijzigd, en zoveel mij dit nodig scheen de hedendaagse spelling gevolgd. ¹⁾ Ook moest ik nu en dan een woord invoegen of verplaatsen, teneinde de zin geregeld te doen verlopen. Het handschrift, door de eerste uitgever gebruikt, schijnt toch óf hier en daar ook niet volmaakt geweest te zijn, óf door de uitgever niet zonder enkele vergissingen in het licht te zijn gebracht. Hoe dit zij, ik heb mij geen enkele verandering veroorloofd, dan die strekken kon, om het oorspronkelijke stuk de hedendaagse lezer goed te doen kennen.

Uit het in 1871 door mij over dit boekske geschrevene blijkt, dat ik er hogelijk mee ingenomen ben. Ik meen dat het Datheens nagedachtenis schade doet, wanneer men dit zijn opstel niet kent. Ik houd het voor een zeer belangrijke bijdrage tot de kennis en juiste beoordeling van deze merkwaardige man, die men in deze Christelijke Samenspreking in een voor hem zeer gunstig licht ziet optreden. Door de lezing er van zal men, geloof ik, ongeveer dezelfde indruk ontvangen, als die ik er reeds vroeger van ontving en uitdrukte in deze woorden: „Zo bemoedigt en vertroost dan Datheen door dit geschrift hen, die, ofschoon zij in de Heere Jezus geloven, toch door het blijven staan op een wettisch standpunt de enige troost des Evangelies niet smaken. Hij doet dit niet door transactie met de onverbiddelijke eis van het Evangelie, dat heiligheid des levens voor de belijder van Jezus Christus predikt. Die eis laat hij in zijn volle kracht op de voorgrond treden. Hij doet het door Wet en Evangelie in hun eigenaardigheid te schetsen, door de rechtvaardigheid uit de werken der wet en de rechtvaardiging door het geloof in Christus juist te onderscheiden..... Datheen toont door dit geschrift, dat hij op een zuiver evangelisch standpunt staat” (waarmee ik bedoel, dat het wettische standpunt volstrekt niet het zijne is)..... „De geest van de Heidelbergse Catechismus spreekt door geheel dit opstel heen. Het sluit zich ongedwongen aan de „Ziekentroost” aan, op welk geschriftje Datheen zelf in zijn Dedicatie-brief wijst.” ²⁾ De geachte lezer verwijzen wij nu ook naar die Dedicatie-brief, en achten, nu men hem zelf lezen kan, alle verder spreken

¹⁾ In deze uitgave is de spelling aangepast, terwijl ook ter bevordering van de leesbaarheid de zinsbouw soms gewijzigd is. Aan de inhoud is niets veranderd. Giessen, 1976.

²⁾ Hierbij heeft men waarschijnlijk niet te denken aan den „Ziekentroost,” zoals hij achter onze liturgische formulieren te vinden is; want deze is slechts een uittreksel of verkorting; maar aan het meer uitvoerige en alzo oorspronkelijke opstel, de „Ziekentroost” van Corn. van Hille, omstreeks 1567 uitgegeven, later herdrukt, en thans bijna nergens meer te vinden. In mijn bezit is een exemplaar — waarschijnlijk het enige ons bekende — van de druk van 1596. Het uittreksel hieruit, dat achter onze liturgische formulieren wordt gevonden, is ongeveer een derde van het uitvoerige stuk.

over Datheens bedoeling overbodig. Uit de Voorrede, waarmede Fr. Lansbergius in 1613 iets van Datheens geschrift bij het publiek van zijn tijd inleidde, neem ik nog het volgende hier over, waarbij men bedenke, dat hij het uitgaf onder de titel van „Peerle der Christelijcker Vertrouwinghe.” Na gezegd te hebben, dat hij „een present van eene kostelijke Peerle” komt aanbieden, gaat hij aldus voort: „Ten is gheen Peerle, die uyt den modderighen grondt der Zee opghehaelt is: Maer uyt de diepe gronden des Goddelycken woordts, inde Canonycke boecken des Ouden ende Nieuwen Testaments begrepen: Eene Peerle, die de ziele verquickt ende 't herte verheucht..... De salichgedachte Petrus Dathenus, eertijds mijn medediaer in de verkondinghe des Woorts binnen Gent, heeft haren glants in deze syne troostelycke t' zaemensprekinghe zeer heerlyck geopenbaert”..... Als men dit boekje van Datheen zal gelezen hebben, zal men, naar ik vermoed, kunnen begrijpen, dat Fr. Lansbergius er zich zo over heeft laten horen.

Wat nog het jaartal 1585 op de titel, in de Voorrede van de Haagse uitgever, en in het onderschrift van Datheens Dedicatiebrief betreft, wij hebben dit te verbeteren naar het jaartal, dat aan het einde van het boekske voorkomt: Gent 24 juni 1584. Dit laatste heeft geen bezwaar. Maar dat Datheen in 1585 een geschrift te Gent zou voltooid hebben, is geheel in strijd met hetgeen wij uit zijn levensgeschiedenis weten. „Datum in haest tot Ghent, desen XXVI Junij 1585” moet zonder twijfel veranderd worden in „Datum in haest tot Ghent, desen XXIV Junij 1584.” Zeer korte tijd daarna verliet hij de genoemde stad. Ik heb echter gemeend, het jaartal 1585 niet te moeten veranderen.

Schrijft men in het vervolg over Datheen, men zal over hem als stichtelijk schrijver meer kunnen zeggen, dan hetgeen tot heden over hem gezegd kon worden. Leest men dit boekje in zijn geheel, men zal het niet uit de handen leggen, zonder te moeten erkennen, dat de schrijver wakker gestreden heeft voor „de rechtvaardiging alleen uit het geloof,” tot vertroosting van godvruchtige bekommerde zielen.

Utrecht, januari 1884.

J. I. DOEDES.